

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.1 หลักการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.2 กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.3 บรรยากาศการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.4 ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.5 สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - 1.6 การวัดและการประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา
2. เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนา
 - 2.1 เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 2.2 เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

หลักการจัดการเรียนการสอนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนจริยธรรมนั้น เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดทั้งความรู้คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ปฏิบัติ ได้จริงในชีวิตประจำวัน กระบวนการในการจัดการเรียนการสอนจึงควรมีการกำหนดขั้นตอนอย่างเป็น ระบบทั้งด้านจุดมุ่งหมาย การกำหนดจุดเริ่มต้นในการเรียน การลำดับขั้นตอนของกิจกรรมตลอดจน ถึงการสรุปและประเมินผล การจัดการเรียนการสอนจะสัมฤทธิ์ผลและมีประสิทธิภาพได้ครบตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงหลักการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการจัด การเรียนการสอนนักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักการจัดการเรียนการสอนวิชาพุทธ ศาสนา ไว้ดังนี้

พระราชชัยกวี (พุทธทาสภิกขุ : 2535) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ในการจัดการเรียนการสอน ควรเป็นไปในรูปของจริยศึกษาโดยมีจริยศึกษาเป็นจุดหมาย อย่างไรก็ตามจริยศึกษาย่อมอาศัยหลัก วิชาซึ่งเป็นพุทธศึกษาจึงไม่เว้นที่จะต้องสอนในรูปของพุทธศึกษาด้วย แต่พุทธศึกษานั้นกว้างไปจนถึง กับว่า เพียงแต่ให้เรียน ให้ท่องจำ ให้ตอบคำถามได้ก็พอแล้ว แต่อย่างนี้ไม่พอสำหรับจริยศึกษา เรา จึงต้องสอนพุทธศึกษาในฐานะที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่จริยศึกษาโดยตรง การสอนจริยศึกษานั้นจะ ต้องทำทุกอย่างทุกทาง จนผู้ศึกษานั้นเกิดความเข้าใจ และเห็นจริง ถึงขนาดที่จะเกิดความสลด สงเวชขึ้นในใจ มีผลคือเปลี่ยนแปลงจิตใจของเขาได้ โดยได้ให้หลักทั่วไปในการสอนพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1. สอนในลักษณะอบรมจริยธรรมมากกว่าการให้ความรู้ (พุทธศึกษา)
2. สอนธรรมะ 80 เปอร์เซ็นต์ อบรมเรื่องประวัติและอื่น ๆ รวมกัน 20 เปอร์เซ็นต์
3. สอนให้เกิดความรู้ลึกที่สามารถเปลี่ยนนิสัยของผู้เรียนได้จริง โดยสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนเห็นแจ้งตลอด
4. สอนโดยอ้อมแต่มีผลมาก คือ สอนสอดแทรกอยู่ในตัว โดยที่ผู้เรียนไม่รู้สึกรู้ว่า
5. สอนให้เหมาะสมแก่วัย

6. สอนโดยอบรมไปในตัว ในพิธีกรรมทางศาสนา การฝึกสมาธิ โดยฝึกเท่าที่จะทำได้
7. บังคับในส่วนที่จำเป็นต้องบังคับ ปล่อยตามอิสระในส่วนที่ควรปล่อย

พนม พงษ์ไพฑูย์ (2539) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ที่การปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการรู้จักปฏิบัติตนที่เหมาะสมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เนื้อหาเป็นเพียงสื่อเพื่อให้ผู้เรียนมีศรัทธา จุดเน้นของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จึงไม่ได้อยู่ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร แต่อยู่ที่ผู้เรียนคิดอย่างไร เชื่ออย่างไร และปฏิบัติตนอย่างไร การเรียนการสอนที่ดีควรเป็นการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตเป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้กระทำปฏิบัติด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ผู้เรียนควรได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการปฏิบัติกิจกรรม ส่วนในด้านเนื้อหาควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้ แสดงความคิดเห็นกับบุคคลอื่นและได้สัมผัส ได้พบเห็นด้วยตนเองเป็นสำคัญ

ดังนั้น สิ่งทีพึงตระหนักถึงก็คือ การสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยแท้จริงแล้วมิได้ต้องการให้ผู้เรียนรู้ถึงแก่นของพระพุทธศาสนาทุกคน แต่จุดมุ่งหมายของการสอน คือ การพัฒนาการประพฤติปฏิบัติตนของผู้เรียน ทั้งทางกาย วาจา ใจ หรือที่เรียกกันว่า จริยศึกษา ทั้งนี้ในการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดว่าเป็นองค์ความรู้ (พุทธศึกษา) ทีประเสริฐ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียน

สมทรง ปุญญฤทธิ์ (2524) ได้เสนอหลักการสอนจริยธรรมไว้ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. สอนหลักการที่เหมาะสมสำหรับประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่สอนเรื่องที่ไกลตัวจนมองไม่เห็น และปฏิบัติไม่ได้
2. มุ่งอบรมบ่มนิสัยให้ผู้เรียนเป็นผลเมืองดี มีจิตใจมุ่งส่วนรวม
3. ให้ผู้เรียนรู้ถึงแก่น หรือหัวใจพุทธศาสนามากกว่าที่จะเรียนรายละเอียด เพราะได้จำไม่ได้หมด
4. ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ

ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524) ได้กล่าวถึงหลักในการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาที่เหมาะสม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นไว้ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ควรเน้นเจตคติเป็นสำคัญที่หนึ่ง ความรู้เป็นสำคัญที่สอง และการปฏิบัติเป็นสำคัญที่สาม เพราะเป็นวัยแห่งการยอมรับอุดมคติด้านจริยธรรมได้เป็นอย่างดี และมีความต้องการที่จะพัฒนาเกี่ยวกับจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น มีแนวคิดที่ดี และมีระดับวุฒิภาวะมากขึ้น ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายควรเน้นทางความรู้เป็นสำคัญที่หนึ่ง ทางด้านเจตคติเป็นสำคัญที่สอง และทางด้านปฏิบัติเป็นสำคัญที่สาม เพราะวัยนี้เป็นวัยรุ่นมีความสามารถในทางภาษาและวิชาการ ดีกว่าในขั้นต้น ๆ ที่ผ่านมา และมีความสนใจเป็นพิเศษในการที่จะศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมตลอดจนพร้อมที่จะรับรู้แนวความคิดต่าง ๆ มาหลอมเป็นคุณธรรมและจริยธรรมประจำตน โดยเฉพาะความรู้ที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุเป็นผล มีความจำเป็นสำหรับวัยนี้มาก

สุมน อมรวิวัฒน์ (2526) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม สรุปได้ว่า การสอนด้วยวิธีการบอกและอธิบายบังคับให้นักเรียนท่องจำเนื้อหาเพื่อเขียนตอบครูไม่ได้ทำให้นักเรียนเกิดมโนทัศน์

พนัส หันนาคินทร์ (2526) ได้เสนอหลักการในการสอนจริยธรรม และค่านิยม ไว้ดังนี้

1. ปลุกฝังศรัทธาให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงรู้วิธีการปฏิบัติและมีการติดตามผลการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกโรงเรียน
2. สร้างปัญญาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่า และวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การใช้คำถาม การอภิปราย

อำเภอ สุจริตกุล (2527) กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม สรุปได้ว่า การเรียนการสอนจริยธรรมนั้นต้องเน้นที่การปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎีหรือการเรียนรู้แต่เพียงหัวข้อธรรมะและจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการใช้สื่อการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องนำเนื้อหาที่สอนไปสัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

สุมน อมรวิวัฒน์ และ ทิศนา ขมณี (2530) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่าการสอนพระพุทธศาสนาจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องยอมรับ และเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความสนใจ แล้วเลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมกับบุคคล และในการอบรมนั้นควรเน้นการฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้โดยเฉพาะมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

โกวิท ประวาลพุกษ์ (2535) ได้เสนอหลักการทั่วไปในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า ผู้สอนจะต้องสอนโดยใช้ธรรมะ และเน้นให้ผู้เรียนได้รู้ถึงวิธีการที่จะนำไปใช้ปฏิบัติ เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกชื่นชมต่อการปฏิบัตินั้น ๆ ด้วย เพราะหากได้มีการฝึก และปฏิบัติอย่างจริงจังเด็กก็จะเกิดความชื่นชมยินดีต่อการที่ได้กระทำในสิ่งนั้น ๆ

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า ควรจัดเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะดังนี้

1. พัฒนานักเรียนทั้งกาย วาจา ใจ
2. ปลุกเร้าให้นักเรียนมีส่วนร่วม และแสดงออก
3. ให้โอกาส และเห็นถึงความสำคัญของนักเรียนทุกคน
4. ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา
5. จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์
6. สร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์
7. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

จากการแสดงความคิดเห็น และการเสนอแนะหลักการทั่วไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถสรุปเป็นหลักการทั่วไปในการจัดกิจกรรมการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

1. สอนโดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านปัญญา เจตคติ และทักษะ โดยเน้นการพัฒนาทั้ง ทางกาย วาจา ใจ

2. สอนโดยเน้นจริยธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง มากกว่าการเน้นเนื้อหา และรายละเอียดซึ่งมีมาก และเกินความจำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องรู้
3. สอนโดยเน้นจากเรื่องใกล้ตัว สามารถเห็นตัวอย่างได้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม
4. สอนโดยเน้นการปฏิบัติจริง เช่น การเข้าร่วมในศาสนพิธี การฝึกปฏิบัติสมาธิ ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อสอดแทรกทั้งองค์ความรู้ ทักษะ ค่านิยมและฝึกให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
5. สอนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ทั้งการค้นคว้าหาความรู้ ตลอดจนการร่วมอภิปราย คิดวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น ตลอดจนตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง เพื่อให้กระฉับกระเฉง เกิดศรัทธา และสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน
6. สอนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนอย่างเท่าเทียมกันในการคิด แสดงออกซึ่งทัศนคติ ความคิดเห็น โดยตระหนักถึงวัย และความแตกต่างในแต่ละบุคคลของผู้เรียน
7. สอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย

กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะวิธีการสอนที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. การสอนโดยการบรรยาย และการอธิบาย
2. การสอนโดยการตั้งปัญหา นำเสนอกรณีตัวอย่างจากข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อการอภิปรายร่วมกัน
3. การเขียน การเล่าประสบการณ์ และการแสดงความคิดเห็น
4. การสัมภาษณ์ และการสังเกต
5. การแสดงละคร แสดงบทบาทสมมติ สร้างสถานการณ์จำลอง และการสาธิต
6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
7. การสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์
8. การสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

9. การสอนโดยการถาม (ปุจฉา - วิสัชนา)
10. การฝึกปฏิบัติ
11. การจัดประสบการณ์โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอ รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2528) ได้นำแนวทางการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการมาประยุกต์สร้างเป็นหลักการ และชั้นการสอน โดยเรียกว่า การสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนการสอน และหลักการ ได้ดังนี้

หลักการ

ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกคายนำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริงมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสคิด แสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถไขปัญหาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนการสอน

1. ชี้นำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อ วิธีการเรียน และบทเรียน
 - 1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงระดับชั้นเรียน วัยของผู้เรียน วิธีการเรียนการสอน และบทเรียนที่จะสอน
 - 1.2 บุคลิกภาพของครู และการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
 - 1.3 การเสนอสิ่งเร้า และแรงจูงใจ
2. ชี้นสอน
 - 2.1 ครูนำเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อที่เป็นประเด็นสำคัญของบทเรียน ด้วยวิธีการต่าง ๆ
 - 2.2 ครูแนะนำแหล่งวิทยาการ และแหล่งข้อมูล

2.3 นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ
 2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดความคิดที่หลากหลาย ด้วยวิธีการต่าง ๆ
 2.5 ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่า โดยวิธีการ
 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ เพื่อแสวงหาทางเลือก และทางออกในการแก้ปัญหา

2.6 ตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผล

2.7 ปฏิบัติตามแนวทางที่เลือก

3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนร่วมสังเกตรูปภาพปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติ

ได้ถูกต้อง

3.2 อภิปราย และสอบถามข้อสงสัย

3.3 สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 สรุปบทเรียน

3.5 วัดและประเมินผล

เรื่อง กุมท (2528) ได้ประกาศหลักเกณฑ์ชั้น ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มาจัดเป็นลำดับขั้นตอนการสอน เรียกว่า วิธีสอนแบบเบญจชั้น มี 5 ชั้น เรียงลำดับ ดังนี้

1. ชั้นกำหนด และเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) ขั้นตอนนี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะสิ่งเร้าจะต้องเป็นสิ่งที่สัมผัสแล้วเกิดอารมณ์ ความรู้สึก นอกจากนี้ยังต้องแฝงลักษณะความดีชั่ว ซึ่งต้องสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่จะปลูกฝัง สิ่งเร้าดังกล่าวอาจได้แก่ การสร้างสถานการณ์ การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

2. ชั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ขั้นตอนนี้ผู้สอนจะเป็นผู้ควบคุมให้สิ่งเร้า และการสัมผัสรับรู้เกิดขึ้น อย่างสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้องตามที่คุณสอนจัดเตรียมไว้

3. ชั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนคิดแยกแยะการรับรู้ที่เกิดจากสิ่งเร้า วิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่สงสัย ประเด็นต่าง ๆ ที่พบจากการรับรู้สิ่งเร้า จากนั้นครูจะใช้คำถามเพื่อให้ผู้เรียนสำรวจตนเองว่ามีความรู้สึกใดเกิดขึ้นขณะที่ได้รับรู้จากสิ่งเร้า

4. ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร) ขั้นตอนนี้มุ่งให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ ความถูกผิด ความเหมาะสมของการประพฤติปฏิบัติ โดยผู้สอนต้องช่วยโดยการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์

5. ขั้นก่อเกิดอุปนิสัย (ขั้นวิญญาน) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นของการใช้คำถามเพื่อโน้มนำให้ผู้เรียนรับเอาคุณธรรมความดีงาม ความชอบธรรม เข้าไว้เป็นอุปนิสัยในใจตน ครูจะมีบทบาทช่วยโดยการตั้งคำถาม โดยให้ผู้เรียนตอบโดยใช้ตนเองเป็นที่ตั้ง ยกตัวอย่างเช่น

- ถ้าเป็นเธอ เธอจะทำอย่างไร , เพราะอะไร
- ถ้าเป็นเธอ เธอจะทำอย่างนั้นหรือไม่ , เพราะอะไร

ลาโรซ บัวศรี (2528) ได้ประยุกต์ขั้นตอนของอริยสัจ 4 เป็น " วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ " ซึ่งมีลำดับขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) โดยครูช่วยให้นักเรียนได้ศึกษาพิจารณาปัญหาด้วยตนเอง และกำหนดขอบเขตของปัญหาคด้วยตนเอง
2. ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) ครูช่วยให้นักเรียนพิจารณาและวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา และลำดับสาเหตุของปัญหาเป็นข้อ ๆ
3. ขั้นการทดลอง และเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) เป็นการกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง เพื่อทดลองปฏิบัติ โดยใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล (ขั้นมรรค) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เปรียบเทียบผลดี ผลเสีย และสรุปการกระทำเป็นแนวทางปฏิบัติแล้ว ลงมือปฏิบัติตามแนวทางนั้น ๆ

ชมพูนุท ศรีมุกดา (2531) ได้เสนอแนะวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน สำหรับการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา โดยอธิบายลำดับขั้นตอนการสอน 6 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 "สน" เป็นการให้ความคิดรวบยอดแนวทาง เป็นการปูพื้นความรู้ใหม่ที่จำเป็นให้ผู้เรียน

ขั้นที่ 2 "ส" เป็นการสังเกตสถานการณ์ที่เป็นปัญหา โดยการสร้างสถานการณ์ที่เป็นปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ลักษณะร่วม (Concept) ของสถานการณ์และองค์ประกอบต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่เป็นปัญหา

ขั้นที่ 3 "อ" เป็นขั้นของการอภิปรายปัญหาในรูปของความสัมพันธ์ของเหตุและผล เพื่อให้รู้หลักของผลที่ปรากฏออกมาในรูปปัญหาว่าจะใครควรจะเป็นสาเหตุของการเกิดผลนั้น

ขั้นที่ 4 "ท" เป็นขั้นของการทำนายผล เป็นขั้นของการตั้งสมมติฐานเพื่อทดสอบคำอธิบายในขั้นที่ 3 เพื่อให้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาโดยนำเอาหลักการเรียนรู้ในขั้นที่ 3 มาใช้

ขั้นที่ 5 "ค" เป็นขั้นของการควบคุมและสร้างสรรค์ทั้งสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก ซึ่งเป็นการนำผลของการแก้ปัญหา มาปฏิบัติในชีวิตจริงเพื่อให้เรียนรู้วิธีสร้างสรรค์

สุมน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน กรมวิชาการ : 2536) ได้เสนอวิธีการสอนที่ใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ และการตัดสินใจแก้ปัญหา โดยมีกระบวนการของกิจกรรมการสอน 4 ขั้นตอน คือ

1. การรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ
2. การประเมินค่าเพื่อหาคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม
3. การเลือกและการตัดสินใจ
4. การฝึกปฏิบัติ

เมื่อนำขั้นตอนดังกล่าวมาจัดเป็นแผนการสอนสามารถจัดเป็นขั้นตอนในการสอน ได้ดังนี้

ขั้นการสร้างศรัทธา

1. ก่อนเริ่มบทเรียนแต่ละครั้ง ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับเนื้อหาของบทเรียน และเร้าใจให้นักเรียนเห็นความสำคัญของบทเรียน
2. ครูเสนอสถานการณ์ ปัญหา หรือกรณีตัวอย่าง พร้อมทั้งแนะนำหลักการปฏิบัติตนโดยใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเลือกและแก้ปัญหาหลาย ๆ ทาง

ขั้นสอน

1. ครูนำสถานการณ์ ปัญหา หรือ กรณีตัวอย่าง และหลักการปฏิบัติตน โดยใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหา มาฝึก การคิด และการปฏิบัติในกระบวนการเผชิญสถานการณ์
2. ฝึกทักษะต่อไปนี้ให้นักเรียน

- ฝึกทักษะการแสวงหา และรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ
- ฝึกทักษะสรุปประเด็นสำคัญ เพื่อประเมินค่า หาแนวทางแก้ปัญหาที่หลากหลาย
- ฝึกทักษะการเลือกและตัดสินใจ โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ ทดสอบ

ด้วยเหตุผลจนมั่นใจในการตัดสินใจ

ขั้นสรุป

1. ครูให้นักเรียนแสดงออกถึงผลของการเผชิญปัญหา ด้วยวิธีการต่าง ๆ
2. ครูสรุปบทเรียน
3. วัดและประเมินผลตนเอง โดยเพื่อน โดยครู

นอกจากนี้ศูนย์ ออมริวัฒน์ (อ่างถึงใน กรมวิชาการ : 2536) ยังได้นำหลักสูตรมาจัด
เสนอเป็นกระบวนการเรียนการสอน โดยกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตร มี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นการสร้างศรัทธา

- การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
- การเสนอสิ่งเร้าและการสร้างแรงจูงใจไม่รู้

ขั้นการสอนตามหลักสูตร

- การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อให้เกิดความรู้ และฝึกปฏิบัติ
- การฝึกจับประเด็นสาระและจดจำ
- การฝึกฝนปฏิบัติจนคล่องแคล่ว
- การฝึกสรุปสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้ง และนำไปใช้ได้จริง

ในชีวิตประจำวัน

ขั้นการมองเห็นและการประเมินของกัลยาณมิตร

- การวัดและประเมินผลของผู้เรียน

- การวัดและประเมินโดยเพื่อนร่วมชั้น
- การวัด และประเมินโดยครู

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่สามารถนำมาปรับปรุงใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2525) ได้เสนอกลวิธีการสอนศีลธรรมไว้ดังนี้

1. สอนด้วยการปฏิบัติจริง เช่น ปฏิบัติพิธีกรรม ปฏิบัติมารยาท ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์
2. อธิบายข้อความคิดรวบยอดของแต่ละบทเรียน ส่วนหนังสือให้นักเรียนอ่านนอกเวลา
3. เชิญวิทยากรมาบรรยาย
4. ทำรายงานเกี่ยวกับเรื่องของตน หรือเรื่องนอกตัว หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระ ถ้าได้ข้อมูล

ผิด ต้องแก้ไขทันที

5. ให้นักเรียนออกมาพูดหน้าชั้น เล่าเรื่องที่ได้พบเห็นวิธีแก้ปัญหา สรุปและวิเคราะห์หรือเล่าเรื่องที่ประทับใจ

6. ปวารณาตนให้ผู้อื่นดักเตือนได้เพื่อลดตัวลงมิให้หลงตน
7. จัดนิทรรศการธรรมะเพื่อชีวิต พุทธประวัติ ฯลฯ
8. อภิปราย
9. สนทนาเป็นกลุ่ม
10. แต่งเพลง ร้องเพลงธรรมะ
11. ทำสมาธิภาวนา
12. อ่านทำนองเสนาะบทธรรมะต่าง ๆ
13. ประกวดคำประพันธ์เกี่ยวกับศาสนา
14. เรียงความ
15. ทศนศึกษา
16. เขียนการ์ตูนชีวิตหรือภาพปริศนาธรรมะ
17. ทำวารสาร
18. เล่นละครสั้น ๆ ดูข้อธรรมะจากตัวละคร

เลิศเด่นาจอ

19. รวบรวมเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน
20. ออกมาพูดสารภาพผิดและวิธีแก้ไข
21. เล่านิทานธรรมะและสรุปข้อคิดจากนิทาน
22. จัดกิจกรรมชุมนุมพุทธศาสนา
23. แม่เมตตา
24. ทำโปสเตอร์ธรรมะ
25. จัดป้ายประกาศหรือคติพจน์ประจำวันไว้หน้าชั้น ผังห้อง หรือทางผ่านที่มองเห็นง่าย
26. ฉายสไลด์ ภาพยนตร์ เทปที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ
27. เรียนนอกห้องเรียน เพื่อสังเกตธรรมะจากธรรมชาติ เช่น เรียนไต่ต้นไม้ในวัด ในสวน พุทธศาสตร์

อุทัย เพชรช่วย (2528) ได้เสนอแนะว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิชาจริยศึกษานั้น ส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่การปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่เหมาะสม จนขาดการปลูกฝังคุณลักษณะในด้านการใช้เหตุผล ซึ่งควรให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน การสอนจริยศึกษาเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ต้องเริ่มจากการจัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้คิดและอภิปรายร่วมกัน เพื่อครูจะได้ทราบถึงการใช้เหตุผลของนักเรียน จากผลการวิจัยของสากด พบว่าการฝึกใช้เหตุผลด้วยการอภิปรายกลุ่ม สามารถทำให้ผู้เข้ารับการฝึกมีพัฒนาการในด้านการใช้เหตุผลสูงกว่าผู้ไม่ได้รับการฝึก สำหรับการจัดสถานการณ์เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้คิด และอภิปรายกันนั้น อาจทำโดยใช้นิทาน ข่าวจากหนังสือพิมพ์ กรณีตัวอย่าง หรือใช้การแสดงบทบาทสมมติข้อสำคัญคือในการกำหนดประเด็นเพื่ออภิปรายนั้น จะต้องมุ่งประเด็นให้นักเรียนได้คิดตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลประกอบทุกครั้ง

จากการแสดงความคิดเห็น และขอเสนอแนะถึง รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่สามารถนำมาปรับใช้ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถนำมาปรับเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่ ควรมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมความพร้อม ทำได้โดยกระบวนการเสริมสร้างศรัทธาใน 3 ด้าน ได้แก่

บุคลิกภาพและความศรัทธาในครูผู้สอน การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างครูกับลูกศิษย์ และการสร้างศรัทธาในวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ต้องอาศัยครูผู้สอนเป็นสำคัญในการเตรียมความพร้อม และสร้างศรัทธาให้เกิดกับผู้เรียน

2. ชั้นสอน ควรมีลักษณะดังนี้

- เน้นรูปแบบการสอนที่หลากหลาย
- เน้นกิจกรรมที่นักเรียนมีส่วนร่วม โดยครูกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการคิดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คิดแก้ปัญหา คิดวิพากษ์วิจารณ์ คิดวิเคราะห์เปรียบเทียบ ฯลฯ
- เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง จากแนวทางที่ได้เลือกคิดตัดสินใจ โดยอาศัยการเรียนรู้ด้วยตัวเอง และกระบวนการกลุ่ม
- เน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ระหว่างครูและนักเรียนและระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง
- ครูมีบทบาทเป็นผู้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยครูทำหน้าที่ในการกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้
- เน้นให้ผู้เรียนเกิดข้อสรุป หลักการ ด้วยตนเอง โดยครูคอยดูแลให้ผู้เรียนเกิดข้อสรุปต่าง ๆ ที่เหมาะสม

3. ชั้นสรุป การสรุปบทเรียนเป็นเนื้อหา หรือหลักการใด ๆ ควรเน้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการนำจริยธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยครูจะต้องพัฒนาให้ผู้เรียนนำจริยธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเกิดเป็นอุปนิสัยในที่สุด

บรรยากาศการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

บรรยากาศของการเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งมีส่วนช่วยให้นักเรียนการสนทนาสนใจมากขึ้น การจัดชั้นเรียน การจัดที่นั่งเรียน การจัดป้ายนิเทศ หรือการสร้างบรรยากาศระหว่างครูกับนักเรียนให้มีลักษณะที่หลากหลาย จะช่วยให้นักเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่ทันสมัย น่าค้นคว้า แสวงหาคำตอบทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นแรงเสริมนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

สุภาพรณ พวงจันเพชร (2530) ได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับสามอู โดยเสนอแนะว่า บรรยากาศการเรียนวิชาจริยศึกษาไม่จำเป็นต้องน่าเบื่อ ง่วงเหงาหาวนอนเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความมีชีวิตชีวาของครู ครูควรมียุทธวิธีในการคุมชั้นเรียน โดยไม่ต้องใช้วิธีลงโทษ การทำให้ห้องเรียนเจียบส่งัด เมื่อครูยกตัวอย่างเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทเรียนให้ฟังจะทำให้บรรยากาศเกิดความคึกคักดีลึทธิ น่าเชื่อถือ

สามอู (2529) ได้เสนอแนะว่า การใช้ภาษาของครูในการสอนครูควรพยายามการแทรกภาษาตามวัยของนักเรียนเข้าไปด้วย การพูดภาษาที่เขาใช้กันอยู่จะสร้างความสนิทสนมได้ เพื่อบรรยากาศในการสอนดี นักเรียนก็จะกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น ถ้าทำให้ชั่วโมงสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นชั่วโมงหัวเราะครั้นแครงได้จะดีมาก อาจจะช่วยให้ด้วยการเล่าเรื่องตลกที่แทรกเนื้อหาธรรมะเอาไว้ ทั้งนี้ หากครูผู้สอนเป็นผู้มีอารมณ์ขัน และมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ จะช่วยให้การถ่ายทอดดีขึ้น

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะว่า บรรยากาศในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้น ควรมึลักษณะแจ่มใส ร่าเริง แต่ไม่ถึงกับต้องเล่นเกม ร้องเพลง หรือกระโดดโลดเต้น เพราะนักเรียนเริ่มเข้าวัยรุ่นแล้ว ควรฝึกให้รู้จักสงบ และคิดไตร่ตรองอย่างผู้ใหญ่ ควบคู่ไปกับบรรยากาศที่น่าสนุกสนาน ในบางครั้งครูผู้สอนอาจปรับเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนการสอน ซึ่งอาจทำได้โดย

1. การจัดโต๊ะเรียนใหม่ แทนที่จะนั่งเรียงแถว ก็เปลี่ยนเป็นนั่งรูปตัว U หรือจัดเป็นครึ่งวงกลมหรืออาจถอยโต๊ะร่นไปชิดผนังหลังห้อง แล้วเหลือที่ว่างไว้เพื่อการฝึกการกราบและมารยาทต่าง ๆ
2. ถ้าโรงเรียนมีห้องประชุม ห้องจริยศึกษา ครูอาจพานักเรียนไปเรียนยังห้องที่ว่างนั้น เพื่อความสะดวกในการใช้สื่อและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือมีส่วนร่วมในการเรียน
3. ถ้าสถานที่อำนวย ครูอาจเปลี่ยนบรรยากาศโดยพานักเรียนไปนั่งเรียนที่สนามได้ร่มไม้ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสงบเพียงพอ

4. ถ้าโรงเรียนอยู่ใกล้วัด และมีโบสถ์วิหารที่กว้างขวางพอ ครูควรพานักเรียนไปเรียน ที่โบสถ์ วิหาร เป็นบางครั้ง เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งวิทยาการที่ดีในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

ต่อพงษ์ วรรณวาทิ (2536) ได้เสนอแนะว่า บรรยากาศในการเรียนการสอนที่ดีจะเกิดขึ้น เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยองค์ประกอบที่จะช่วยสร้างการปฏิสัมพันธ์ที่ดีในห้องเรียน ประกอบด้วย

1. สภาพห้องเรียน หากจัดชั้นเรียนในลักษณะของการบรรยาย หรือการเล่าเรียนต่าง ๆ ควรพยายามลดช่องว่างครูกับนักเรียน โดยการขยับเก้าอี้ให้ชิดกันมาก หรือผู้สอนยืนอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับนักเรียน ส่วนการจัดอภิปรายหรือสัมมนา ควรจัดที่นั่งให้ผู้เรียนได้เผชิญหน้ากันอย่างทั่วถึง โดยอาจจัดที่นั่งเป็นรูปวงกลม หรือรูปเกือกม้า เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการอภิปราย

2. ทักษะของผู้สอน ผู้สอนต้องมีพฤติกรรมใส่ใจ (Attending Behavior) ซึ่งรวม ตั้งแต่ การฟังคำตอบหรือคำถามของผู้เรียนอย่างตั้งใจจริง การให้กำลังใจและแรงเสริมเพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนตอบ จนถึงพยายามทำให้ผู้เรียนทั้งชั้นใส่ใจ และให้ความสำคัญกับคำตอบของเพื่อนร่วมชั้น

3. กลวิธีในการเรียกผู้เรียนให้มีส่วนร่วมมากที่สุด ทั้งนี้ผู้สอนจะต้องเปิดโอกาสให้ ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วม เช่น การถามคำถามโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนมีสิทธิตอบและให้ผู้เรียนอาสาตอบเองอย่างเต็มใจ

4. การรอคำตอบ หรือ Wait time คือช่วงเวลาที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจคำถาม พิจารณาข้อมูลความรู้ของตน รวบรวมคำพูดและตอบ ซึ่งช่วงเวลาในการรอคำตอบ ไม่สามารถกำหนดแน่นอนได้ ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของคำถาม

5. กลวิธีในการดำเนินการกับคำตอบที่ได้รับ ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของพฤติกรรมคำตอบ ผู้สอนอาจใช้การให้แรงเสริม การชักจูง การปรับประเด็นคำตอบให้ชัดเจนการเปลี่ยนผู้ตอบ หรือแม้แต่การปรับเปลี่ยนคำถาม เมื่อพิจารณาว่าคำถามที่ใช้นั้นยากเกินไป

จากความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการจัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. บรรยายภาพทางกายภาพ ซึ่งได้แก่ การจัดสภาพห้องเรียน การเลือกใช้สถานที่ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอน และควรจัดให้มีหลากหลาย เพื่อความมีชีวิตชีวา เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้เคลื่อนไหว

2. บรรยายภาพทางจิตใจ ควรมีลักษณะผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด เป็นบรรยากาศที่เป็นกันเอง ผู้เรียนมีอิสระ มีความอบอุ่น รู้สึกถึงความมีคุณค่า เนื่องจากได้รับการยอมรับนับถือ ผู้เรียนกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมใด ๆ เพื่อการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นจริงเป็นจัง กระตุ้นให้เกิดสมาธิ การใช้ความคิดในการแก้ปัญหา ซึ่งบรรยากาศต่าง ๆ เหล่านี้ควรจัดให้หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา และกิจกรรม

ครูผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงความสำคัญของการจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหา ขณะเดียวกันก็ควรจัดให้หลากหลายเท่าที่จะทำได้ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน

ด้านครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนการสอน เพราะครูเป็น แม่แบบที่จะถ่ายทอดความรู้ ความคิด ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตามของนักเรียน นักวิชาการ และนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

เมธี ปิณฑนานนท์ (2526) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครู ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้การสอนจริยศึกษาได้ผลไว้ว่าถ้าครูผู้สอนไม่ประพฤติในลักษณะที่ให้เป็นไปตามคำสอนที่ได้สอนแล้ว ก็เป็นการยากที่จะให้นักเรียนจำ และนำไปปฏิบัติ ครูควรมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 3 ประการ คือ หลักธรรมประจำใจ คือ ปัญญา กรุณา และบริสุทธิ์ มีความรู้ในหลักธรรม และมีวาทศิลป์

ประด็นันท์ อุปรมัย (2527) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การที่นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครูผู้สอน จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นให้ความสนใจต่อบทเรียนหรือการสนั่น ๗ ของครู แต่ในทางตรงกันข้ามถ้านักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อครูแล้ว จะทำให้นักเรียนขาดความสนใจในบทเรียนเกิดความเบื่อหน่ายต่อการสอนของครู หรือพยายามที่จะไม่ยอมรับการสอน หรือการแนะนำจากครู

พระธรรมญาณมุนี (2528) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของครูที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ว่า ความมีศีลธรรมในตัวครู ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการกระทำของครู บทบาทของครูอยู่ในความสนใจของนักเรียนตลอดเวลาศีลธรรมประจำตัวครูถ่ายทอดเป็นศีลธรรมประจำใจของนักเรียนได้โดยง่าย

วิทยา นาควิริยะ (2529) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความศรัทธาในตัวครูของนักเรียน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในวิชาที่ครูสอน

วศิน อินทสระ (2532) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในการสอนพระพุทธศาสนา ตลอดจนบทบาทของครูผู้สอนต่อการพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียน ไว้ว่า ครูสอนศาสนาและสอนธรรมะ เป็นผู้ที่มืบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง นักเรียนจะมีทัศนคติต่อศาสนา และจริยธรรมอย่างไร ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ถ้าได้ผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจลึกกว้างขวางในวิชาการ สมัยใหม่ และวิชาการ ศาสนา พร้อมด้วยจริยสมบัติที่ดีมีคุณธรรม มีศิลปะในการถ่ายทอดวิชาพอควรแล้ว การสอนจริยธรรมจะบังเกิดผลอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งจะเป็นแรงบันดาลใจให้ศิษย์เต็มด้าล้าลึกลงไปของคุณธรรมของพระศาสนาอย่างไม่จืดจาง

ดังนั้น การกำหนดตัวครูผู้สอนจึงนับเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากกำหนดครูผู้สอนที่เหมาะสมสามารถเสริมสร้างศรัทธาให้แก่เด็กได้ ก็นับว่าประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนไปแล้วระดับหนึ่งในขั้นเริ่มต้น เพราะเมื่อนักเรียนกระตือรือร้น อยากเรียน อยากมีส่วนร่วม ก็เป็นการง่ายที่ครูจะปลูกฝังจริยธรรมที่เหมาะสมให้ การกำหนดตัวครูผู้สอนนั้นควรคำนึงถึงตัวบุคคลเป็นหลัก กล่าวคือ ครูเองควรมีความสมัครใจ และศรัทธาต่อการสอนพระพุทธศาสนาเสียก่อน

ระวี ภาวิไล (อ้างถึงใน กรมวิชาการ : 2523) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับครูสอน
จริยธรรมไว้พอสรุปได้ว่า ครูผู้สอนทุกคนควรมีความพร้อมที่จะสอนจริยธรรมได้ การสอนในด้าน
ความรู้ความเข้าใจ ครูอาจไม่จำเป็นต้องมีจริยธรรมถึงขนาด แต่ถ้าจะให้นักเรียนมีจริยธรรมด้วยความ
ศรัทธายึดถือเป็นอุดมคติ ครูก็จำเป็นต้องมีจริยธรรมอยู่บ้างเหมือนกัน

สุภาพรรณ พวงจันเพชร (2530) ได้เสนอแนะไว้ว่า ตัวครูเองต้องศึกษาระบบอย่าง
ละเอียดมีความเข้าใจให้ลึกซึ้ง เพราะพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องยาก ถ้าครูขาดศรัทธาในการสอนเสีย
แล้ว ก็ไม่สามารถสอนนักเรียนให้เข้าใจได้ถูกต้อง

พระราชชัยภวิ (2535) ได้เสนอแนะว่าครูผู้สอนวิชาธรรมะนั้นจะเป็นบรรพชิตก็ได้ นุรุษก็ได้
สตรีก็ได้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความ เหมาะสม กล่าวคือ ครูผู้สอนนั้นต้องเลื่อมใส และเข้าใจในการสอน
ต้องสนใจ และเสียสละเป็นพิเศษในการสอน ครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้ ประพฤติปฏิบัติ
มีคุณธรรม

ในด้านบุคลิกภาพและลักษณะที่พึงประสงค์ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้มีให้
ความคิดเห็นไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

อดิศักดิ์ ทองบุญ (2522) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. มีความรู้เรื่องศีลธรรม และวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง
2. มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียน
3. มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร และกลวิธีในการสอน
4. มีความประพฤติสมเป็นผู้ที่ศิษย์ควรเคารพนับถือ

ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524) กล่าวถึงครูผู้สอนจริยธรรมว่า ต้องศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาของ
จริยธรรมจนเกิดความซาบซึ้ง เพื่อโน้มน้าวจิตใจเด็กให้เกิดความสนใจ และครูควรกระทำตนเป็น
ตัวอย่างสร้างศรัทธาแก่เด็ก และเรียนรู้สภาพส่วนตัวนักเรียนเท่าที่ทำได้

นักเรียนว่า เขาสนใจใคร สนใจเรื่องอะไร ครูคือคนธรรมดาตัวเองแต่ได้ฝึกหัดกิริยาวาจาดีแล้ว วางตนได้เหมาะสมกับสถานภาพของครู บุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ควรมีดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม
2. เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหาและอามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดภัยจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้
3. มีความสนใจในตนเอง เป็นผู้จริงจัง และปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น

จากความคิดเห็นของนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านเกี่ยวกับบุคลิกภาพ และลักษณะของครูผู้สอน สามารถสรุปได้ว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ควรมีบุคลิกและลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม มีการแสดงออกที่เหมาะสม เป็นต้นแบบที่ดีแก่นักเรียนได้
2. เป็นผู้ที่มีความศรัทธา และสนใจในการศึกษาและการสอนพระพุทธศาสนา
3. เป็นผู้ที่รอบรู้ และสามารถนำเอาความรู้รอบผสมผสานกับคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ มานำเสนอในการสอนด้วยกลวิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสมได้
4. เป็นผู้ที่มีความสามารถในการจูงใจ ดึงดูดความสนใจจากเด็ก โน้มนำให้นักเรียนเกิดจริยธรรมในจิตใจได้ในที่สุด

สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

สื่อการสอนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญในการใช้เหลือให้ผู้เรียนสนใจในการเรียนและเข้าใจบทเรียนได้ แจ่มแจ้งขึ้น มีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ดังต่อไปนี้

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524) ได้เสนอแนะสื่อการสอนจริยศึกษา มีดังต่อไปนี้

1. หนังสือ ได้แก่หนังสืออ่านประกอบเกี่ยวกับการศึกษาต่างๆ ทั้งที่ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำขึ้น
2. แบบฝึกหัดแบบทดสอบ และแบบประเมินผลจริยศึกษาต่างๆ

3. วัสดุอุปกรณ์ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง บัตร และภาพชนิดต่างๆ ตลอดจนอุปกรณ์ประเภท เครื่องแสง และเสียง

4. สื่อการเรียนทั่วไป ได้แก่ การทัศนศึกษา การเชิญวิทยากรและสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์

พระพยอม กัลยาโณ (2527) ได้ให้แนวคิดในการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจริยธรรม สรุปได้ว่า สื่อการสอน หรืออุปกรณ์การสอนนั้น จะต้องทำให้ผู้เรียนรับรู้ และเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว อุปกรณ์การสอนนั้นมีหลายอย่างด้วยกัน สามารถที่นำมาใช้ตามสะดวก และเหมาะสม อาทิ เช่น สื่อที่เป็นธรรมชาติ สื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ รูปภาพเคลื่อนไหว สื่อที่ใช้ในกรณีศึกษาหรือการจัดกิจกรรม การใช้บทบาทสมมุติ และข่าวจากหนังสือพิมพ์ แต่ในการสอนจริยธรรมสื่อที่นับว่ามีบทบาทและความสำคัญ มากที่สุด คือสื่อที่เป็นครู ผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีซึ่งเป็นผู้ที่มีความประพฤติ น่าเลื่อมใส น่าเอาเป็นแบบอย่าง จะเป็นผลทำให้ดึงดูดใจผู้ฟังให้เลื่อมใสและปฏิบัติตาม

จรัส น้อยแสงศรี (2527) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมได้แก่

1. แผนที่ใช้สอนพุทธประวัติ แสดงชาติภูมิ ตำบลและสถานที่เกี่ยวข้องกับประเทศอินเดีย และเนปาล
2. รูปภาพ เช่น ภาพพุทธประวัติ ปูนียสถาน ปูนียวัตถุ การจัดกิจกรรม การบำเพ็ญประโยชน์ ภาพข่าว และเหตุการณ์ เป็นต้น
3. แผนภูมิ แสดงญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า
4. สถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน และสาธารณสถาน
5. ภาพยนตร์ สไลด์ फिल्मสตริปเกี่ยวกับเกี่ยวกับเรื่องราวทางพุทธศาสนาหรือคำสอนต่างๆ
6. เทป วิทยุ เพื่อฟังการสวดมนต์ ฟังเทศน์
7. ชุดการสอน

สิริมงคล ภิกขุ (2529) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาควรมีแนวทางในการใช้สื่อการเรียนการสอนพอสรุปได้เป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ควรเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ภาพข่าว เหตุการณ์ ในชีวิตประจำวัน ภาพนิ่ง สไลด์ ภาพยนตร์ วิद्यุ โทรทัศน์ หรือวิดีโอเทป เทปบรรยาย ธรรมเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่บุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ผลิต หรือจะผลิตขึ้นใช้เองก็ได้ ถ้าสามารถทำได้

2. ในบางกรณีควรเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา เช่น พระนักเทศน์ อนุศาสนาจารย์หรือพระสงฆ์ในวัดบรรยายหรือแสดงธรรมพิเศษ เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น

สมคิด ไชยยันบุตรณ์ (2533) ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาว่าสามารถ แยกประเภทได้ดังนี้

1. วัสดุสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ ข่าว วารสาร หนังสือนิทาน หนังสือธรรมะ เป็นต้น
2. วัสดุกราฟฟิก ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนผัง แผ่นโปสเตอร์ ป้ายนิเทศ แผ่นใส วัสดุทัศน ภาพสไลด์ เป็นต้น
3. วัสดุเสียง ได้แก่ แถบบันทึกเสียงเพลง นิทาน วิद्यุ โทรทัศน์
4. วัสดุประเภทของจริง ได้แก่ หุ่นจำลอง หุ่นมือ เป็นต้น

กรมวิชาการ (2535) ได้แยกประเภทสื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. สื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือเรียนพระพุทธศาสนาหนังสืออ่านเพิ่มเติม และหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกฉบับประชาชน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ หนังสือรวบรวมพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา
2. สื่อการเรียนการสอนประเภททัศนวัสดุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียน การสอน เช่น ภาพ ภาพพลิก แผนภูมิ สไลด์ ภาพยนตร์ วิद्यุกระจายเสียง วิद्यุโทรทัศน์ วีดิทัศน์ หุ่นจำลอง ของจริง เป็นต้น

จากข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนามีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทนั้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการสนับสนุน การเรียนการสอน ทั้งนี้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาจริยธรรม และค่านิยมที่ดีให้แก่ผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนนับว่า เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดจากเนื้อหาที่เป็นนามธรรม จากสื่อที่เป็นรูปธรรม ในการนำมาใช้ครูผู้สอนจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอน

การวัดและการประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา

การวัดผลและการประเมินผล เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการเรียนการสอน เป็น กระบวนการที่จัดทำขึ้นเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนและตัดสินผลการเรียน ได้มีผู้เสนอความคิดเห็น เกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลวิชาพุทธศาสนาไว้หลายท่าน ดังนี้

ส่วสดี สุวรรณอักษร (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนะวิธีวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ใน โรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

1. การสังเกตความประพฤติหรือพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคลในโอกาสต่าง ๆ ว่า เมื่อได้รับการอบรมสั่งสอนไปแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หรือไม่วิธีการนี้ จะต้องอาศัยความเที่ยงตรง เวลา และความอดทน จึงจะเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของนักเรียนได้บ้าง อย่างไรก็ตาม ขอให้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนว่า พฤติกรรมทั้งก่อนหน้าและหลังมีความแตกต่างกัน หรือไม่
2. การซักถาม สอบถาม หรือสัมภาษณ์ ทั้งตัวนักเรียนเองและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. การทดสอบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยอาจใช้แบบทดสอบต่าง ๆ เช่น แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบตรวจสอบความรู้สึกหรือเจตคติ หรือ ค่านิยม แบบสำรวจปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน ฯลฯ
4. การพิจารณาจากความคิดเห็นหรือจากการให้คะแนน หรือการประเมินค่าของบุคคลที่

เกี่ยวข้อง เช่น ครูอาจารย์ประจำวิชาต่าง ๆ พ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน และเพื่อนนักเรียนด้วยกัน เพื่อดูว่านักเรียนแต่ละคนมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์มากน้อยเพียงใด

ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524) กล่าวถึง การวัดและประเมินผล การสอนจริยศึกษาว่า ต้องสอดคล้องกับมุ่งหมายของจริยศึกษา คือการพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ และพฤติกรรมของนักเรียน วิธีการประเมินผล มีดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์เป็นรายกลุ่มประสบการณ์
2. กำหนดการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน ดังนี้
 - 2.1 ประเมินผลก่อนเริ่มเรียน เพื่อทราบความรู้พื้นฐานของผู้เรียน
 - 2.2 ประเมินผลระหว่างเรียน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน
 - 2.3 ประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการเรียน เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
3. กำหนดวิธีการประเมินผล ที่สอดคล้องตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้
4. ใช้วิธีการประเมินหลายรูปแบบ ทั้งข้อเขียนปรนัย อัตนัย การสัมภาษณ์ การสอบปาก

เปล่า การสังเกตพฤติกรรม เป็นต้น

วศิน อินทสระ (2526) กล่าวถึงการวัดผลประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์นั้น มุ่งเอาความดีเป็นจุดหมายปลายทาง ความเป็นคนดีนั้นมีหลายระดับชั้น คือดีอย่างปุถุชน ดีอย่าง อริยชน องค์ประกอบที่จะให้เป็นคนดีก็คือความรู้ดี และความประพฤติดี การวัดและการประเมินผล ต้องวัดและประเมินทั้งความรู้ดี และความประพฤติ

สงบ ลักษณะ (2526) ได้ให้แนวคิดการวัดผลและประเมินผลจริยธรรม สรุปได้ดังนี้

การวัดผลทางจริยธรรมเป็นการวัดคุณสมบัติภายในที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นจำเป็นต้องอาศัยการวัดทางอ้อม โดยวัดพฤติกรรมหรือการแสดงออกของบุคคลที่มีคุณสมบัติตามจริยธรรมที่ต้องการ นั่นคือ วัดพฤติกรรมทางจริยธรรมหลาย ๆ ด้าน นอกจากนี้แล้วยังได้เสนอการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรม ซึ่งสามารถปรับใช้กับการสร้างเครื่องมือวัด และประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

เครื่องมือ และเทคนิควิธีวัดผลจริยธรรม มีดังนี้คือ

1. การสังเกต
 - 1.1 ใช้แบบสังเกตในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเด็กไม่รู้ตัว
 - 1.2 ใช้แบบสังเกตเด็กในสถานการณ์เฉพาะที่สร้างขึ้นมา
2. ให้เด็กตอบหรือบอกเรื่องราวของตนเอง อาจทำได้โดย
 - 2.1 โดยวิธีใช้แบบสอบถาม เช่น แบบทดสอบ มาตราส่วน ประเมินค่า แบบวัดเชิงสถานการณ์
 - 2.2 การสัมภาษณ์
 - 2.3 การอภิปรายเป็นกลุ่ม
3. ให้ผู้อื่นช่วยบอกเรื่องราวเกี่ยวกับปัจจุบัน อาจทำได้โดยใช้แบบสังคมมิติ หรือ การสัมภาษณ์ หรือใช้แบบสอบถามผู้ปกครองและอื่น ๆ

นอกจากนี้ สงบ ลักษณะ ยังได้เสนอแนวทางการแยกเทคนิคการวัดผลตามลักษณะของคุณสมบัติทางจริยธรรมที่ต้องการวัดซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาพระพุทธศาสนาได้ดังต่อไปนี้

คุณสมบัติที่ต้องการวัด	เทคนิคการวัดผล
1. วัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านความรู้ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า
2. วัดความสามารถในการปฏิบัติ	- บันทึกการสังเกตแบบต่าง ๆ - แบบสอบถามเรื่องการปฏิบัติ
3. วัดเจตคติ ค่านิยมและลักษณะนิสัย	- บันทึกจากการสังเกตสม่ำเสมอในสถานการณ์ต่าง ๆ - ใช้การตรวจสอบให้เด็กตอบสม่ำเสมอ - ใช้มาตราส่วนประเมินค่าให้เด็กตอบ - ใช้สถานการณ์จำลอง

ปฏิพัทธ์ สุวรรณคร (2528) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลวิชา พระพุทธศาสนาไว้ว่าการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชานี้ผู้สอนต้องศึกษาจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร จุดประสงค์ของกลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชา ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพิจารณาลักษณะของวิชา ประกอบด้วยว่าควรเน้นทางด้านทฤษฎี เนื้อหา หรือเน้นทางด้านปฏิบัติ และทางด้านคุณลักษณะต่างๆ เพราะถ้าหากในรายวิชามีเป้าหมายให้นักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ภาคทฤษฎีแล้ว การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ก็ต้องเขียนเน้นหนักทางด้านคุณลักษณะและด้านการปฏิบัติ ซึ่งนำมาเป็นหลักการวัดผลในวิชาพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

1. การวัดผล ผู้สอนควรจะต้องเตรียมเครื่องมือให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และ กิจกรรมการเรียนการสอน พร้อมทั้งกำหนดเวลาในการวัดผลและประโยชน์ที่ได้รับจากการวัดผลในแต่ละครั้งไว้ด้วย
2. สำหรับวิชาพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิ การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา การแสดงพฤติกรรมทางการปฏิบัติ และการปฏิบัตินั้นควรให้เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นเรียนด้วย
3. ในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการวัดผลและการประเมินผล ครูผู้สอนควรจะได้กำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนสามารถผ่านได้ด้วย

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2529) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวัดผลวิชาพระพุทธศาสนาว่าเป็นการทดสอบผู้เรียนว่ามีความเจริญงอกงามในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ต่อหลักธรรมที่เรียนมาหรือไม่ มีความประพฤติปฏิบัติดีขึ้น รู้จักใช้ความคิดพิจารณาสิ่งดีสิ่งชั่ว การกระทำใดที่ควรกระทำ สามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนหรือไม่การวัดผลวิชาพระพุทธศาสนานั้น ผู้สอนสามารถวัดได้ตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มบทเรียนจนกระทั่งจบบทเรียน เมื่อสิ้นภาคการเรียน สิ้นปีการศึกษา การวัดผลจึงกระทำได้ตลอดทั้งปี โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลอาจวัดได้จากข้อทดสอบ การสังเกตการประพฤติปฏิบัติของนักเรียน ผลงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียน ปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การสนทนา การซักถาม เพื่อสังเกตเจตคติของผู้เรียน และสิ่งสำคัญควรให้ผู้เรียน ได้ประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับพฤติกรรมของตนและแก้ไขสิ่งบกพร่อง นำสิ่งที่ดีมาประพฤติปฏิบัติ จนเกิดเป็นนิสัย

เมธี ปิลาณานานท์ (2525) กล่าวว่า ครูผู้สอนจรรยาวิชาควรมีความรู้ในหลักธรรม มีธรรมะประจำใจ มีวาทศิลป์ มีความเข้าใจในตัวนักเรียน และเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม มีเทคนิคการสอนที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน และประสพผล

อำไพ สุจริตกุล (2527) ได้เสนอแนะว่า ครูผู้สอนจรรยาวิชาหรือศีลธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้ดี สอนดี มีกลวิธีในการสอนคือบอกให้รู้ ทำให้ดู ให้เห็นประโยชน์จริง และที่สำคัญครูต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีด้วย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527) ได้เสนอแนะว่าครูผู้สอนจรรยาธรรม ควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ทำตนให้เป็นที่รัก และวางใจ เลื่อมใสศรัทธาแก่เด็ก
2. การลงโทษและการให้รางวัลทุกครั้งต้องมีเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ มีระเบียบแบบแผน ในการปฏิบัติ ให้ความรู้ยุติธรรมแก่นักเรียนโดยเท่าเทียมกัน
3. ควรกระทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน คือ ครูกระทำตามที่ครูได้อบรมสั่งสอนเด็ก
4. ลดการควบคุมโดยตรง ควรฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง และควบคุมตนเองให้ได้

สุภาพรรณ พวงจันเพชร (2530) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ครูผู้สอนต้องเป็นคนมีชีวิตชีวา แจ่มใสเบิกบานรู้จักวางมาด มีศรัทธาในอาชีพครู เป็นผู้มีความประพฤติประจำใจ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี แก่เด็กได้ ไม่จู้จี้จุกจิก เกี้ยวกราด ควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ ของตนได้เป็นอย่างดี มีเหตุผล มียุทธวิธีในการคุมชั้นโดยไม่ต้องใช้วิธีการลงโทษหรือตู่ตะคอก การทำให้ห้องเรียนเงียบสงัด เมื่อครูยกตัวอย่าง เรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทเรียนให้ฟัง จะทำให้บรรยากาศเกิดความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ นำปฏิบัติตาม ครูผู้เล่าควรมีเสียงกังวานสูงต่ำ พร้อมทั้งมีสีหน้า แววตา คล้อยตามเรื่องนั้น ๆ ไปด้วย จะยิ่งทำให้เด็กสนใจมีอารมณ์ร่วมไปด้วย

กรมวิชาการ (2535) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะของครูไว้ว่าครูผู้สอนวิชา พระพุทธศาสนาควรเป็นคนที่แต่งกายสะอาดเรียบร้อย หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ท่าทางมีสง่า คล่องแคล่ว เป็นกันเอง สามารถใช้ภาษาสื่อความหมายกับเด็กวัยรุ่นได้ และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของ

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา จะต้องประเมินให้ครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย รวมทั้งเน้นกระบวนการ นั่นก็คือ ครูผู้สอนจะต้องวัดและประเมินว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับเหตุการณ์เรื่องราว ตลอดจนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา รวมทั้ง นักเรียนจะต้องสามารถประเมินและตัดสินปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรมได้อย่างมีเหตุผล และในทางที่ถูกต้อง นอกจากนี้ครูผู้สอนจะต้องเน้นหนักการประเมินในด้านจิตพิสัยหรือทางด้านความรู้สึก ของนักเรียน โดยสังเกตนักเรียนว่าได้เห็นคุณค่า เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมต่าง ๆ จนสามารถวางแนวทางเพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติ และได้ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังจนเกิดเป็นนิสัยด้วยความชื่นชมยินดี การวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาจึงควรเป็นการประเมินเพื่อดูความก้าวหน้าของนักเรียน และหากพบว่านักเรียนมีพัฒนาการทางด้านนี้น้อย ควรดำเนินการแก้ไข ซึ่งการประเมินความก้าวหน้าดังกล่าวนี้ ควรเป็นการประเมินที่ต่อเนื่องกันตลอดภาคเรียน มิใช่เป็นการสอบเฉพาะกลางภาคหรือปลายภาคเท่านั้น

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอแนะแนวทางการวัดผลวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้ความคิด ครูสามารถทำได้โดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้ การค้นหาเหตุผล หรือนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาของตนซึ่งอาจจะประเมินนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

2. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้สึก อาจวัดได้ดังนี้

2.1 การวัดทางตรง ครูใช้การสังเกตการกระทำของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.2 การวัดทางอ้อม กระทำโดยให้ผู้เรียนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และการปฏิบัติของตนเอง

3. การวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ อาจวัดได้ดังนี้

3.1 วัดกระบวนการทางตรงคือ การสังเกตพฤติกรรมขณะนักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมในสถานการณ์จริง หรือสถานการณ์จำลอง วิธีการวัดผลโดยกำหนดพฤติกรรมที่พอสังเกตได้ล่วงหน้า ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

3.2 วัดกระบวนการทางอ้อม กรณีที่ไม่อาจสังเกตโดยตรงในห้องเรียน หรือในโรงเรียนได้ อาจใช้วิธีทางอ้อม โดยให้นักเรียนบอกเล่าถึงกิจกรรมที่เคยปฏิบัติที่บ้าน หรือให้เพื่อนนักเรียน ครู

และผู้ปกครองช่วยรายงานการปฏิบัติ

นอกจากนี้ ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลจากสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งสามารถนำมาปรับปรุงใช้ในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

จอห์น แครดเลอร์ (อ้างถึงใน จรัญ คำยัง : 2540) ได้กล่าวถึงลักษณะของการประเมินสภาพจริงว่าเป็นการประเมินที่ไม่เน้นการประเมินทักษะพื้นฐาน (Skill Assessment) แต่จะเน้นการประเมินทักษะการคิดอย่างซับซ้อนของนักเรียน (Complex Thinking Skill) ในการทำงาน ซึ่งในการจัดการประเมินผลตามหลักการประเมินสภาพจริงนั้น ควรประเมินจากการปฏิบัติจริงของนักเรียนตามสภาพเป็นจริงให้มากที่สุด

จรัญ คำยัง (2540) ได้เสนอเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนจากสภาพจริงไว้หลายประเภทด้วยกัน ได้แก่

1. แบบสังเกต
2. แบบสัมภาษณ์
3. แบบสอบถาม
4. มาตรฐานประเมินค่า
5. แฟ้มสะสมงาน (Portfolios)

วาสนา ประวาทพิฤกษ์ (2539) ได้กล่าวถึงแฟ้มสะสมงาน (Portfolios) สรุปได้ว่าแฟ้มสะสมงานเป็นแฟ้มสะสมที่รวมข้อมูลและข้อสังเกตทั้งหมดของนักเรียนไว้ ทำให้มองเห็นภาพของผู้เรียนแต่ละคนได้ชัดเจน เป็นแฟ้มอเนกประสงค์ที่ใช้ได้ทั้งประเมินผลการเรียนของผู้เรียนในด้านการวินิจฉัยข้อบกพร่อง การประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน นอกจากนี้ยังใช้ประเมินผลการสอนของครูและตรวจสอบกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการให้การประเมินให้สอดคล้องประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกิจกรรมการเรียนการสอน แฟ้มสะสมงานอาจเป็นที่รวมของข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือทั้งกลุ่ม ทั้งชั้นเรียน ขึ้นอยู่กับลักษณะการนำไปใช้ ซึ่งอาจมีลักษณะดังนี้

1. แฟ้มสะสมงานของผู้เรียนตลอดช่วงเวลาที่กำหนด เช่น 1 ภาคการศึกษาหรือ 1 ปี การศึกษา
2. แฟ้มแสดงผลงานที่รวบรวมจากงานที่คัดเลือกแล้ว โดยงานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้า และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียน
3. แฟ้มสำหรับการประเมินครูและนักเรียน มีลักษณะเป็นแฟ้มรวมของนักเรียนทั้งกลุ่มหรือทั้งชั้นเรียนประกอบด้วยผลงานเด่น ๆ ของนักเรียน คะแนนจากการสอบ และการประเมินย่อย ๆ การบันทึกผลการสังเกตในชั้นเรียนและบันทึกการประชุม

ในการจัดแฟ้มสะสมงาน นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการใช้ และเนื้อหา กำหนดเกณฑ์ในการเลือกผลงาน การพิจารณาคุณภาพ ตลอดจนการประเมินตนเอง จากแฟ้มของตน ซึ่งการใช้แฟ้มสะสมงานจะช่วยให้เกิดการประเมินตนเองในลักษณะของการมองย้อนกลับ (Self-reflect) การมีอิสระที่จะใช้แฟ้มสะสมงานเพื่อทำความเข้าใจตนเอง เพิ่มความมั่นใจในตัวเอง เน้นความภูมิใจ ความเป็นเจ้าของและความสำเร็จ

จากแนวคิดที่มีผู้เสนอเกี่ยวกับการวัด และการประเมินผล สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบการวัด และประเมิน ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยควรครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความคิด (พุทธิพิสัย) ด้านความรู้สึก (จิตพิสัย) และด้านการปฏิบัติ (ทักษะพิสัย) และควรให้ความสำคัญกับการวัดจิตพิสัยมากกว่า พุทธิพิสัย
2. ใช้เทคนิคการวัดที่หลากหลาย และเลือกใช้เครื่องมือวัดให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและประเมิน
3. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสวัดและประเมินตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยบุคคลรอบข้าง ผู้เรียน ทั้งครู ผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมชั้น มีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย
4. กำหนดกระบวนการวัด และประเมินอย่างเป็นระบบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และภายหลังการเรียน

เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนา

จากหลักสูตรพระพุทธศาสนา ซึ่งบรรจุอยู่ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กรมวิชาการ (2533) ได้กำหนดหลักการและจุดประสงค์ของหลักสูตรไว้ดังนี้

หลักการ

1. นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับ เรียนพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง และสังคมให้ก้าวหน้าในทางที่สงบสุข
2. การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาจะต้องให้ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ ด้านความรู้ (ปริยัติ) การฝึกอบรมกาย วาจา ใจ (ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผล (ปฏิเวธ)
3. การจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน ความเหมาะสมของเวลาเรียน การลำดับความยากง่าย การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และป้องกันความเข้าใจผิดต่อหลักพระพุทธศาสนา
4. การจัดเนื้อหาสาระ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มุ่งบูรณาการทั้ง 4 ด้าน คือ ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สนองความต้องการและปัญหาของบุคคลและสังคม มีระเบียบการฝึกอบรมตามแนวพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียน

1. เกิดศรัทธา ซาบซึ้งและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนา และคุณของพระรัตนตรัย
2. มีความเข้าใจ สามารถคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมได้อย่างถูกต้อง
3. สามารถพิจารณาแนวคิดที่หลากหลาย และวินิจฉัยความถูกต้อง โดยยึดหลักของเหตุผลทางพระพุทธศาสนา
4. มีทักษะในการคิดและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาตนเอง และสังคม

5. เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

**เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)**

จากเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น
พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้จัดกรอบเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษา (กรมวิชาการ : 2535) ไว้ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวก และชาวพุทธตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พระสงฆ์ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต การอ่านภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
6. หน้าที่ชาวพุทธ
7. การบริหารจิต และเจริญปัญญา
8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ในแต่ละรายวิชาของวิชาพระพุทธศาสนา จะจัดเนื้อหาตามกรอบเนื้อหาสาระดังกล่าว
จากการวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชาเนื้อหาในแต่ละรายวิชาสามารถสรุปและนำเสนอจำแนก
ตามกรอบเนื้อหาสาระได้ดังนี้

กรอบเนื้อหา

สาระสำคัญ

1. ประวัติและความสำคัญของ

พระพุทธศาสนา

1.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา

- ศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาสนาในด้านมูลเหตุของการเกิดศาสนา ความหมาย องค์ประกอบ และ

- คุณประโยชน์ของศาสนา
- 1.2 การเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย
 - การเผยแพร่และการนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน
 - การเผยแพร่และการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก
- 1.3 ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ
- พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ
 - พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย
 - พระพุทธศาสนาเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย
 - พระพุทธศาสนาเป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเพื่อนบ้านวัฒนธรรมไทย
 - พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย
 - พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย
 - พระพุทธศาสนาช่วยสร้างสวัสด์อารยธรรมให้แก่โลก
 - พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก
- 2 พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก
พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
- 2.1 พุทธประวัติ
- พุทธประวัติ
 - พุทธจริยาอันเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต
 - การแสวงหาความรู้ของพระพุทธเจ้า
 - วิธีคิดของพระพุทธเจ้า
 - พระพุทธคุณ
 - พระพุทธคุณกับอภินิหารปาฏิหาริย์
- 2.2 ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา
- พระสารีบุตร
 - พระโมคคัลลานะ

และชาวพุทธตัวอย่าง

- พระอานนท์	- พระราहुล
- พระเจ้าสุทโธทนะ	- จิตตคนบดี
- พระนางมัลลิกา	- นางรุฬห์สฤัททา
- กุมภโฆสถเศรษฐี	- นางจัตตปาณี
- พระเชมาเถรี	- นางวิสาขา
- พระเจ้าอโศกมหาราช	- อนาคตปิณฑิกเศรษฐี
- พระรัตนตรัย	- ไตรสรณคัมภ์
- โอวาท 3	- เบนุจศีล-เบนุจธรรม
- หิริโอดีปปะ	- สติสัมปรัญญะ
- กตัญญูกตเวที	- ชันติโสรัจจะ
- อธิษบาท 4	- อริยสัจ 4
- ทุจจริต 3	- สุจจริต 3
- บุญกิริยารัตน 3	- พรหมวิหาร 4
- สังคหัตถ 4	- ฆราวาสธรรม 4
- อบายมุข 4	- มิตรแท้ 4, มิตรเทียม 4
- คารวะ 6	- อกุศลมูล 3 , กุศลมูล 3
- จักร 4	- ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4
- สัมปรัสรธรรม 7	- มรรคมีองค์ 8

3 . หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่

เหมาะสมต่อพระสงฆ์

4.1 ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์

- พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
- พระสงฆ์ในเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย
- ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคณ 9
- หน้าที่หลักของพระสงฆ์
- บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชน
- การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

4.2 .การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อ

พระสงฆ์

- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนาพิธีที่วัด
- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนาพิธีที่บ้าน

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนาสุภษิต

การอ่านภาษาบาลี และคำศัพท์
ทางพระพุทธศาสนา

5.1 ฝึกอ่านภาษาบาลี

- ฝึกอ่านภาษาบาลีบทอาราธนาศีล
และบทสมาทานศีล
- ฝึกอ่านภาษาบาลีจากบทสวดไตรสรณคมณ์
บทอาราธนาพระปริตร และบทอาราธนาธรรม
- ฝึกอ่านภาษาบาลีคำถวายสังฆทาน คำถวาย
ผ้าอาบน้ำฝน และผ้าจ่านำพรรษา
- ฝึกอ่านภาษาบาลีจากคำถวายผ้าป่าและคำถวายผ้ากฐิน
- ฝึกอ่านภาษาบาลีจากคำขอพรพรพา และคำขออุปสมบท
- ฝึกอ่านภาษาบาลีจากคำกรวดน้ำ

5.2 พุทธศาสนสุภษิต

- อุตตานิ อุตตโน นาโถ : ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน
- อุตตนา โจทยุตตนํ : จงเตือนตนด้วยตนเอง
- นิमित्तํ สาธุรูปนํ กตญญูกตเวทิตา : ความกตัญญูเป็น
เครื่องหมายของคนดี
- พุรุมาติ มาตาปิตโร : บิดามารดาเป็นพรหมของลูก
- ปุพฺเพจริยาติ วุจฺจเว : บิดามารดาเป็นบูรพจารย์ของลูก
- มาตา มิตตํ สเก ชเว : มารดาเป็นมิตรในเรือนตน
- วิสุตาสปรมา ญาตี : ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง
- อีโว จ สฺขุสฺวาโส : นักปราชญ์มีการอยู่ร่วมกันเป็นสุข
- พาลสฺยคตจารี นิ ทมฺมทฺฆาน โสจติ : ผู้มักเที่ยวสมาคม
กับคนพาลย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน
- นตฺถิ พาเล สหายตา:ความเป็นเพื่อนไม่มีในคนพาล

- ทุกุโฆ พาลณี ส่วาโธ: การอยู่ร่วมกับคนพาลนำทุกข์มาให้
- ยัม เว เสวติ ตาทีโธ : คบคนเช่นใดย่อมเป็นเช่นนั้น
- นนฺ นยติ เมธาวิ : คนมีปัญญาย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ
- ปญญา ว ธนเนน เสยโย : ปัญญาแลประเสริฐกว่าทรัพย์
- สุตฺตฺส ลภเต ปญญํ : ตั้งใจฟังย่อมได้ปัญญา
- ปญญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต : ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก
- อติตํ นานวาคเมยฺย : ไม่ฟังคำนิ่งถึงอดีต

5.3 คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

- ศรัทธา	- จาคะ
- มานะ	- ศีล
- อิจจา	- กรรม
- สมณะ	- โมโห
- โกรธ	- สันโดษ
- ความมกน้อย	

5.4 ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก

- ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก
- ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก
- ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก

5.5 ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

- ความดีของการมีศีล 5
- คำพราศอนของพระพุทธเจ้า
- เพื่อนปอกลอก
- พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกิดผล 4 ประการ
- พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งประเสริฐ 4 ประการ
- เรื่องที่ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย 4 ประการ
- สิ่งที่ต้องรู้ 4 ประการ
- ระดับความรู้ลึกสลดใจของคนในโลก
- นักเผยแผ่ธรรม 4 จำพวก

6. หน้าที่ชาวพุทธ

- ศึกษาหาความรู้
- การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
- เฝยแผ่พระศาสนา
- ปกป้องพระศาสนา

เนื้อหาส่วนที่ 6 : หน้าที่ชาวพุทธ ในแต่ละรายวิชาจะมีเนื้อหาเหมือนกัน กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยกำหนดจุดเน้นในแต่ละระดับชั้น ดังนี้
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เน้นรู้หน้าที่ชาวพุทธ ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจนิสัย

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เน้นในส่วนตัว และในส่วนตัวรวม สามารถอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสงบสุข และสามารถชี้แนะแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพิ่มเติมโดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ กำหนดแนวทางในการเลือกปฏิบัติของตนเอง และต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

7. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา

7.1 การบริหารจัดการ

- การฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ

7.2 การเจริญปัญญา

- การเจริญปัญญาตามแนวทาง
 - สุตมยปัญญา
 - จินตามยปัญญา
 - ภาวนามยปัญญา

เนื้อหาในทุกรายวิชาเหมือนกัน กล่าวคือเน้นในด้านการฝึกปฏิบัติสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ กรมวิชาการ (2536) ได้กำหนดจุดเน้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละระดับชั้น ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1

- ให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย และประโยชน์ของสมาธิ และการเจริญปัญญา

- ในการฝึกสมาธิ ให้นักเรียนกำหนดนับลมหายใจเป็นคู่
- ในการเจริญปัญญา ให้นักเรียนฝึกพัฒนาความจำมีนิสัยรักการอ่าน และเป็นนักฟังที่ดี

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2

- ให้ทบทวนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ประโยชน์ของสมาธิ และการเจริญปัญญาที่ได้เรียนมาแล้ว เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง
- เพิ่มกิจกรรมการฝึกสมาธิด้วยการให้นักเรียนกำหนดนับลมหายใจเป็นเลขเดียว
- ในการเจริญปัญญา เน้นจินตามยปัญญา

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3

- ให้ทบทวนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ประโยชน์ของสมาธิ และการเจริญปัญญาที่ได้เรียนมาแล้ว เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง
- เพิ่มกิจกรรมการฝึกสมาธิด้วยการให้นักเรียนกำหนดลมหายใจโดยไม่มีกำปั้นหรือใช้คำภาวนาอื่นใด
- ในการเจริญปัญญา เน้นภาวนามยปัญญา

8 . มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

8.1 มรรยาทชาวพุทธ

- การรับประทานอาหาร	- การเคารพ
- การยืน	- การเดิน
- การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์	- การนั่ง
- การรับ - ส่งของจากผู้ใหญ่	- การพูด
- การฟัง	- การแต่งกาย
- มรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์	

8.2 ศาสนพิธี

- การจัดโต๊ะหมู่บูชา	- การจุดธูปเทียน
- การอาราธนาศีล	- การอาราธนาธรรม
- การอาราธนาพระปริตร	- การถึงไตรสรณะ
- การทำบุญตักบาตร	- การถวายภัตตาหาร

- การถวายสังฆทาน
 - การถวายผ้าอาบน้ำฝน
 - การถวายผ้าจ่านำพรรษา
 - การทอดผ้าป่า
 - การทอดกฐิน
 - พิธีบรรพชา
 - พิธีอุปสมบท
 - พิธีทำบุญในงานมงคล
 - พิธีทำบุญในงานอวมงคล
- 8.3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- วันมาฆบูชา
 - วันวิสาขบูชา
 - วันอาสาฬหบูชา
 - วันเข้าพรรษา
 - วันออกพรรษา

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในแต่ละระดับชั้น ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เน้นให้เห็นความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และตนเองสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในวันสำคัญดังกล่าว

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เน้นให้เห็นการปฏิบัติส่วนตนและมีส่วนร่วมทั้งสังคมรวมทั้งสามารถชวนเชิญ หรือนำสังคมให้ร่วมปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เน้นให้เห็นการปฏิบัติส่วนตน และส่วนรวมโดยเพิ่มกระบวนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ กำหนดแนวทางสร้างสรรค์เนื่อง สำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อชี้นำตนเองและสังคม

จากการศึกษาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนา จากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) สามารถสรุปลักษณะสำคัญ ได้ดังนี้

1. มีลักษณะเนื้อหาที่จบเป็นเรื่อง ๆ เช่น เนื้อหาส่วนที่เป็นประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง , เนื้อหาลัทธิธรรม เป็นต้น

2. มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกันในแต่ละรายวิชา แต่กำหนดจุดเน้นต่างกัน เช่น เนื้อหาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธ แต่ละรายวิชาจะมีเนื้อหาเหมือนกัน กรมวิชาการ (2536) ได้กำหนดจุดเน้น ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เน้นให้รู้หน้าที่ชาวพุทธ ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนตนอย่างถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจนิสัย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เน้นในส่วนตน และในส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถชี้นำแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เน้นเหมือนเดิมแต่เพิ่มเติมโดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ กำหนดแนวทางในการเลือกปฏิบัติของตนเอง และต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

3. มีลักษณะเน้นการคิดวิเคราะห์ เช่น เนื้อหาในส่วนของความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

4. มีลักษณะเน้นการปฏิบัติ เช่น ศาสนพิธี การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเนื้อหาส่วนหลักธรรมซึ่งส่วนใหญ่เน้นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ง่าย เช่น เบญจศีล-เบญจธรรม หิริโอตตปปะอิทธิบาท 4 , จักร 4 , พรหมวิหาร 4 , มิตรแท้ 4 และมิตรเทียม 4 เป็นต้น

5. มีลักษณะการจัดลำดับเนื้อหาโดยเน้นจากเรื่องใกล้ตัวไปหาไกลตัว เช่น เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่และนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่และนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

**เนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)**

จากเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้จัดกรอบเนื้อหาของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา (กรมวิชาการ : 2535) ไว้ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวก และชาวพุทธตัวอย่าง
3. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม
4. พระสงฆ์ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนาสุภาสิต การอ่านภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
6. หน้าที่ชาวพุทธ

7. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ในแต่ละรายวิชาของวิชาพระพุทธศาสนา จะจัดเนื้อหาตามกรอบเนื้อหาสาระดังกล่าว จากการวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชาเนื้อหาในแต่ละรายวิชาสามารถสรุปและนำเสนอจำแนกตามกรอบเนื้อหาสาระได้ดังนี้

กรอบเนื้อหา	สาระสำคัญ
1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	
1.1 ประวัติพระพุทธศาสนา	- วิเคราะห์ลักษณะของชมพูทวีป ในด้านการเมือง การปกครอง ด้านสังคม และด้านศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่าง ๆ
1.2 ความสำคัญของพระพุทธศาสนา	- พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นประชาธิปไตย - พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล - พระพุทธศาสนามีข้อปฏิบัติที่เน้นทางสายกลาง - พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง - พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรม การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ - หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ - การคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนากับการคิดแบบวิทยาศาสตร์ - พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา - พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย และวิธีการแก้ปัญหา

- พระพุทธศาสนาสอนคนไม่ให้ประมาท
- พระพุทธศาสนามุ่งสร้างประโยชน์แก่บุคคลและสังคม

2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

2.1 พุทธประวัติ

- สถานะทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ
- เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช
- การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
- พุทธคุณ 3
- พุทธคุณ 9
- โลกัตถจริยา ญาตัตถจริยา และ พุทธัตถจริยา

2.2 ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

- พระอัญญาโกณฑัญญะ	- พระมหาปชาบดีโคตมี
- พระปุนณมนันตานินุตระ	- พระอุบลวรรณาเถรี
- พระเจ้าพิมพิสาร	- พระเจ้าอชาตศัตรู
- พระมหากัสสปะ	- พระปฎาจาราเถรี
- หมอชีวกโกมารภัจจ์	- พระอุบาลี
- พระขัมมทินนาเถรี	- พระเจ้าปเสนทิโกศล
- พระมหากัจจายะ	- พระภัททากัจจานาเถรี
- นางชุลลิตตรา	- พระนาคเสน
- พระภัททกถุณทลเถรี	- พระเจ้ามหานามะ

3. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม

3.1 หลักธรรม

- อปริหานิยธรรม	- พละ 4
- อารยวัชตมิ 5	- สาราณียธรรม 6

3.2 มงคลสูตร

- กฎแห่งกรรม	- ไตรลักษณ์
- กุศลจริวัฏฐิติธรรม	- โลกธรรม 8
- อคติ 4	- ทศพิธราชธรรม
- อริยฐานธรรม 4	
- สรุปคำสอนพระพุทธศาสนาลงใน อริยสังข 4	
- ไม่คบคนพาล	- คบบัณฑิต
- บูชาผู้ที่ควรบูชา	- สดับตรับฟังมาก
- ชำนาญในวิชาชีพ	- มีระเบียบวินัย
- วาจาไพเราะ	- ทำงานไม่คั่งค้างสับสน
- เลี้ยงดูบิดามารดา	- เลี้ยงดูบุตร
- เลี้ยงดูภรรยา	- สงเคราะห์ญาติ
- มีความกตัญญู	- ความไม่ประมาท
- ความเคารพ	- ความอ่อนน้อมถ่อมตน
- ความสันโดษ	- ความอดทน
- ความเป็นผู้ว่าง่าย	- การพบปะสมณะ
- การฟังธรรม	- การสนทนาธรรม
- จิตไม่หวั่นไหว	- ทำงานที่ไม่มีโทษแต่เป็นประโยชน์แก่อกุล

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตน

ที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

4.1 ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์

- ความสำคัญของพระสงฆ์
- หน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม
- บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม

4.2 การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อ
พระสงฆ์

- การปกครองของคณะสงฆ์ไทย
- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต
การอ่านภาษาบาลี และคำศัพท์
ทางพระพุทธศาสนา

5.1 การอ่านภาษาบาลี

- บทอาขยานาศีล
- บทอาขยานาธรรม
- บทอาขยานาพระปริตร
- ศีล 5 , ศีล 8 , ศีล 10
- เมตตานิสังสสูตร
- มงคลสูตร
- กรณียเมตตาสสูตร
- ขยมังคลอฎฐคาถา

5.2 พระไตรปิฎก

- ความเป็นมาของพระไตรปิฎก
- การถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร
- สาระสำคัญของพระไตรปิฎก
- พระไตรปิฎกในแง่เทศนา 3 และสิกขา 3
- พระไตรปิฎกในแง่ถา 3 และ ศาสน์ 3
- หลักการตัดสินพระธรรมวินัย 8 ประการ

5.3 ข้อความนำไว้ในพระไตรปิฎก

- ศึกษารวมไม่ถูกต้อง เป็นผลเสียจุจบังพิชไม่ถูกวิธี อาจถูกงักตย
- วาจาใดควรพูดวาจาใดไม่ควรพูด
- ธรรมะที่ทรงสั่งสอนเปรียบเหมือนแพพาข้ามน้ำ มิใช่สำหรับการนำไปปฏิบัติ มิใช่เพื่อยึดมันถือมัน
- ไม่รับคำตำราของผู้โกรธ
- หลักความเชื่อของชาวพุทธ
- ความจนทางโลกกับความจนทางธรรม
- คนที่มองอะไรในแง่มุมเดียวย่อมทะเลาะกันดุจตาบอดคลำช้าง

5.4 พุทธศาสนสุภาษิต

- ระดับความสุข 10 ชั้นทางพระพุทธศาสนา
- แก่นพระพุทธศาสนา
- อยู่ด้วยปัญญาต่างกับอยู่ด้วยการยึดมั่นถือมั่น
- ทรรคนะว่าด้วยคนเลว
- พุทธศาสนาไม่สอนสิ่งที่ไม่จำเป็น
- ยี่ เว เสวติ ตาทิโต : คบคนเช่นใดย่อมเป็นเช่นนั้น
- ทุกโข พาลณี ส่วาโต : อยู่ร่วมกับคนชั่วมีแต่ความทุกข์
- เสฏฐมุปคมญจ อุเทหิ จิปปุ : เมื่อคบคนที่ดีกว่าตนเอง ก็ดีขึ้นมาทันที
- ทนุโต เสฏฐิ มนุสเสสุ : ผู้ฝึกตนได้เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์
- อตุตทานํ ทมยนฺติ ปณฺชิตา : บัณฑิตย่อมฝึกตน
- อตุตฺตนา โจทยตุตฺตานํ : จงเตือนตนด้วยตนเอง
- กยฺรา เจ กยฺเรเตน : ถ้าจะทำก็ควรทำจริง
- วิริเยน ทุภมฺเจติ : คนจะล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร
- นาลโต วินทเต สุข : คนเกียจคร้านย่อมไม่พบความสุข
- อตุตฺตตฺตปญฺญา อสุจํ มนุสฺสา : คนเห็นแก่ตนเป็นคนสกปรก
- เนกาสิ ลภเต สุข : กินคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข
- ทท มิตฺตานิ คนฺถติ : ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้
- ปญฺญาวิวิ จีวิตฺมาหุ เสฏฺฐ : ปราชญ์ที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาประเสริฐสุด
- สุตฺตฺส ลภเต ปญฺญํ : ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา
- ปญฺญาว ธเนน เสຍโย : ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์
- จเช ธน อญฺควรฺสฺส เหตุ อญฺค จเช จีวิต รกฺขมาโน อญฺค ธน จีวิตญฺจาปี สทฺพ จเช นโร ธมฺมฺนุสฺสรฺนฺโต ฟิงฺสละทฺรพฺย์เพือรักษาอวัยวะ ฟิงฺสละอวัยวะเพือรักษา

ชีวิต พึ่งสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม

- ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี : ธรรมะขอมรักษา

ผู้ประพฤติธรรม

5.5 คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

- พระ	- ภิกษุ
- สมณะ	- คบาส
- ปฏิบัติธรรม	- สังฆาร
- จันตะ	- ตัณฑา
- เวทนา	- นาม
- รูป	- บารมี
- วิญญาน	- สังเวช
- วิเวก	- อุเบกขา

6. หน้าที่ชาวพุทธ

- ศรัทธา 4
- ความสำคัญของวัด และมารยาทในการไปวัด
- การประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ
- ศึกษาพระธรรม
- สร้างสัมมาทิฐิด้วยการปฏิบัติธรรม
- การถ่ายทอด และชี้แจงพระพุทธศาสนา
- การปกป้องพระพุทธศาสนา
- การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

7. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา

7.1 การบริหารจัดการ

- ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมในปัจจุบัน
- ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ
- การฝึกจิตด้วยวิธีอานาปานสติ
- พุทธานุสติ
- ชัมมนุสติ

- สังฆานุสสติ
- สีลानุสสติ
- จาคานุสสติ
- เทวตานุสสติ
- ความหมาย ความสัมพันธ์ และประโยชน์
ของสมณะ และวิปัสสนา
- กายคตาสติ
- มรณัสสติ
- อูปตมานุสสติ
- ปถมนสิการ (คิดถูกทาง)
- อูปายมนสิการ (คิดถูกวิธี)
- อูปปาทมนสิการ (คิดสร้างสรรค์)

7.2 การเจริญปัญญา

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา

8.1 มรรยาทชาวพุทธ

- การขึ้น	- การนั่ง
- การเดิน	- การแต่งกาย
- การแนะนำ	- การใช้ห้องสมุด
- การเยี่ยมผู้ป่วย	- การเข้าชมมหรสพ
- การต้อนรับ	- การไปงานมงคล
- การสนทนา	- การไปเยี่ยมผู้อื่น
- การไปวัด	- การไปหาพระสงฆ์ที่วัด
- การใช้คำพูดกับพระภิกษุ	- การนิมนต์พระสงฆ์
- การแสดงความเคารพพระรัตนตรัย	
- การถวายความเคารพองค์พระมหากษัตริย์	
- การรับสิ่งของจากพระสงฆ์	
- การประเคนของแด่พระสงฆ์	

8.2 ศาสนพิธี

- การถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์
 - การแสดงความเคารพพระรัตนตรัย
 - การอาราธนาศีล - การอาราธนาธรรม
 - การอาราธนาพระปริตร - การถึงไตรสรณะ
 - การทำบุญตักบาตร - การถวายภัตตาหาร
 - การถวายสังฆทาน - การถวายผ้าอาบน้ำฝน
 - การถวายผ้าจ่านำพรรษา - การทอดผ้าป่า
 - การทอดกฐิน - พิธีบวช
 - พิธีอุปสมบท - พิธีทำบุญในงานมงคล
 - พิธีทำบุญในงานอวมงคล - การสมทานศีล 5
- 8.3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา
 - วันอาสาฬหบูชา - วันเข้าพรรษา
 - วันออกพรรษา

จากการศึกษาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนา จากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) สามารถสรุปลักษณะสำคัญ ได้ดังนี้

1. มีลักษณะเนื้อหาที่จับเป็นเรื่อง ๆ เช่น เนื้อหาส่วนที่เป็นประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง , เนื้อหาหลักธรรม เป็นต้น
2. มีลักษณะการจัดเนื้อหาตามลำดับความยากง่าย เช่น เนื้อหาในล้นหลักธรรม ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ศึกษาในเรื่องอปริหานิยธรรม พละ 4 สาราณียธรรม 6 ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรม หลักไตรลักษณ์ และในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีการสรุปหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาลงใน อริยสัจ 4
3. มีลักษณะเน้นการคิดวิเคราะห์ และฝึกการคิด เช่น การวิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ การคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนากับการคิดอย่างวิทยาศาสตร์ การเจริญปัญญา โดนแต่ละระดับชั้นฝึกการคิดแตกต่างกันออกไป โดยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 เน้นการฝึกการคิดถูกทาง (ปถมนสิการ) ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 เน้นการฝึกการคิดถูกวิธี (อุปายทมนสิการ) และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เน้นการฝึกการคิดสร้างสรรค์ (อุปปาทมนสิการ)

4. มีลักษณะเน้นการฝึกปฏิบัติเพื่อนำไปใช้ เช่น การเข้าร่วมศาสนพิธี การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเนื้อหาส่วนหลักธรรม ซึ่งเพิ่มเติมเรื่องมงคลชีวิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ง่าย เช่น ไม่คบคนพาล คบบัณฑิต มีระเบียบวินัย และวาจาไพเราะ เป็นต้น

5. มีลักษณะการจัดเนื้อหาแบบตั้งประเด็นปัญหา (Problem Solving) กล่าวคือมีการตั้งประเด็น (Issue) ในการศึกษาเป็นเรื่อง เช่น เนื้อหาส่วนพุทธประวัติ ศึกษาในประเด็นสถานะทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะ เป็นต้น ซึ่งการจัดเนื้อหาดังกล่าวเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบสืบสอบ และแก้ปัญหา

ลักษณะร่วมของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากการศึกษาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) สามารถสรุปลักษณะร่วมของหลักสูตรพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ระดับ ได้ดังนี้

1. มีลักษณะการจัดเนื้อหาหลักสูตรที่ขยายขอบเขตออกเป็นวงกว้าง (Spiral Curriculum) กล่าวคือ มีการกำหนดหัวข้อเรื่องสำหรับการศึกษา 8 เรื่อง เหมือนกัน แต่จะมีจุดเน้นต่างกันในแต่ละระดับชั้น และส่วนใหญ่การกำหนดจุดเน้นจะพัฒนาจากเรื่องที้ง่ายไปหาเรื่องที่ยาก เรื่องใกล้ตัวไปหาไกลตัว และพัฒนาจากการปฏิบัติเฉพาะตนไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับสังคมส่วนรวม

2. มีลักษณะเนื้อหาจบเป็นเรื่อง ๆ แต่มีการเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เป็น การถ่ายโอนความรู้

3. มีลักษณะเน้นการคิด ซึ่งเป็นทั้งการคิดวิเคราะห์ และการคิดวิพากษ์วิจารณ์ โดยจัดเนื้อหา การศึกษาในลักษณะตั้งประเด็นปัญหา (Issues) ซึ่งเหมาะกับการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) รวมถึงการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)

4. มีลักษณะเน้นการฝึกปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

กิตติศักดิ์ รัตนจันทร์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ กับแผนการเรียนสังคมศึกษา- ภาษา ” กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ จำนวน 272 คน และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนสังคมศึกษา- ภาษา จำนวน 273 คน จากโรงเรียนมัธยม 11 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 11 นักเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับจุดประสงค์ของวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลของวิชาพระพุทธศาสนาตามที่ระบุไว้ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านระหว่างนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ปรากฏว่าไม่แตกต่างกัน ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ณงนาถ สถาวโรดม และคณะ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของครูผู้สอนสังคมศึกษา ในเขตการศึกษา 2 ” กลุ่มตัวอย่างคือ ครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2531 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 2 จำนวน 50 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านจุดประสงค์ ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่าจุดประสงค์มีความชัดเจนพอสมควรเหมาะสมดีพอจะนำไปปฏิบัติได้ ด้านเนื้อหาวิชามีความชัดเจนมีความยากง่ายในระดับปานกลาง และสามารถช่วยให้ผู้เรียน แสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านการเรียนการสอน ครูผู้สอนทำแผนการสอนเกือบทุกครั้งโดยยึดจุดประสงค์เป็นหลัก มีการนำวิธีสอนแบบใหม่ ๆ มาใช้น้อยมาก ปัญหาที่พบ คือ ครูไม่สามารถสอนได้ทุกเนื้อหา บางเนื้อหาหลักซึ่งเข้าใจยาก ขาดแหล่งค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม ขาดสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล พบว่า มีการทดสอบความรู้พื้นฐานของผู้เรียนน้อยมาก ครูผู้สอนส่วนมากจะทำการทดสอบย่อยเมื่อจบแต่ละบทเรียนโดยใช้ข้อสอบทั้งอัตนัยและปรนัย การสังเกตและสัมภาษณ์ การสอบถาม การฝึกปฏิบัติ และการตรวจผลงาน โดยเน้นวัดพุทธพิธีัย ทักษะพิธีัย และจิตพิธีัย การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนใหญ่จัดในรูปแบบนิทรรศการ ทัศนศึกษา การเข้าร่วมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดในรูปแบบนันทนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

สุพัตรา ศักรภรณ์ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ พัฒนาการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย ” โดยศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ.ศ. 1781 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531 ในด้านหลักสูตร ความมุ่งหมายของการเรียนการสอน เนื้อหาวิชาการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระยะก่อนมีการประกาศใช้หลักสูตรฉบับแรก ใน พ.ศ. 2438 นั้นเป็นการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา มารยาทให้ประพฤติปฏิบัติตน เป็นคนดีตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยบนพื้นฐานศาสนาพุทธ แต่เมื่อประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาใน พ.ศ. 2438 ได้มีการสอนธรรมจรรยา เป็นหัวข้อในวิชาภาษาไทย ต่อมาในหลักสูตร พ.ศ. 2448 ได้ปรากฏชื่อวิชาจรรยาเป็นครั้งแรก และในหลักสูตร พ.ศ. 2480 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ในหลักสูตร พ.ศ. 2493 ได้แยกวิชาศีลธรรมออกจากวิชาหน้าที่พลเมือง หลักสูตร พ.ศ. 2498 ได้รวมวิชาศีลธรรมเข้าอยู่ในหมวดสังคมศึกษา หลักสูตร พ.ศ. 2521 วิชาศีลธรรมได้เรียกชื่อใหม่เป็นวิชาพระพุทธศาสนา ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั้นมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีศีลธรรมจรรยา สามารถนำพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาวิชาได้เน้นเรื่องหลักธรรมะ ศีลธรรม จรรยา มารยาท ศาสนพิธี พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และการประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวัน การเรียนการสอนซึ่งแต่เดิมเน้นให้จำเนื้อหาเป็นสำคัญ ได้เพิ่มการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมะด้วยสื่อการเรียนการสอน ได้พัฒนาจากการใช้หนังสือเรียนเพียงเล่มเดียว มาเป็นการใช้หนังสือหลายประเภท มีการใช้สื่อทัศนูปกรณ์หลายรูปแบบ ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้เปลี่ยนจากระบบเปอร์เซ็นต์ หรือร้อยละมาเป็นระบบเกรด และวัดให้ครอบคลุมพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยของนักเรียน

พนิดา สิ้นสุวรรณ และคณะ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ สภาพการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตร พุทธศักราช 2524 ของครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตการศึกษา 8 ” กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 8 จำนวน 89 คน จาก 40 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนไม่สามารถสอนให้บรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมบทเรียนครูส่วนใหญ่มีปัญหา ขาดการฝึกอบรม และสนับสนุนจากผู้บริหาร ครูผู้สอนส่วนใหญ่ต้องการโครงสร้างของหลักสูตรที่ชัดเจนแน่นอน และวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ควรสามารถ

นำไปปฏิบัติได้จริงภายในห้องเรียน การเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างครูผู้สอนชายและหญิง ผู้สอนที่มีอายุและประสบการณ์การสอน ผู้สอนที่สอนในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พุทธศักราช 2524 ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05

พจนา เอื้อเพื่อ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสาธิต เขตกรุงเทพมหานคร ” กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน และนักเรียนจำนวน 450 คน ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านหลักสูตร วัตถุประสงค์ เนื้อหา ด้านวิธีการจัดดำเนินการเรียนการสอน ด้านอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรม ด้านการวัดและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนส่วนใหญ่พบปัญหาตรงกันในเรื่องหลักสูตรและเนื้อหาแต่ละระดับชั้นมีความซ้ำซ้อน เนื้อหาไม่ยากง่าย ไม่สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญต่อวิชา ชาติผู้สอนที่มีความรู้ และประสบการณ์แท้จริง ชาติอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย การสร้างข้อสอบวัดผล และการขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการวัดและประเมินผล

วนิดา ทวีวรรณ (2536) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ การจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ” กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวนทั้งสิ้น 365 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร โดยยึดหลักการให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพระพุทธศาสนา มีการสนับสนุนให้ครูจัดทำแผนการสอน สำนวญความพร้อมของครูผู้สอน มีการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร และแผนการสอน / บันทึกการสอน มีการเตรียมสื่อการสอน โดยวิเคราะห์จุดประสงค์เนื้อหาวิชาตามหลักสูตร และมีการเตรียมการนิเทศและติดตามผล ด้านการดำเนินการจัดหลักสูตร โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน มีการวัดและประเมินผลหลังบทเรียนโดยวิธีทดสอบผู้บริหารโรงเรียนนิเทศและติดตามผลด้วยวิธีการให้คำปรึกษา แนะนำ เดือนละ 1 ครั้ง

ด้านการติดตามประเมินผลหลักสูตร โรงเรียนมีการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ด้วยการสอบถามจากครูผู้สอน ด้านปัญหาการจัดหลักสูตร ผู้บริหาร และครูผู้สอนพบว่า ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าในการทำเอกสารประกอบหลักสูตร ครูมีจำนวนไม่เพียงพอและไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการสอน และขาดเครื่องมือวัดผลการเรียนที่ตรงจุดประสงค์ บุคลากรในกรณีนี้และติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนามีไม่เพียงพอ

โกศล ธนธรรมทัศน์ (2537) ได้ทำวิจัยเรื่อง " ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ของครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 " กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 จำนวน 109 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นตรงกันเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีปัญหามากในด้านจุดประสงค์ของหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาซาบซึ้ง และสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและคุณของพระรัตนตรัย เนื้อหาวิชามีลักษณะเป็นนามธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่บรรลุจุดประสงค์ของบทเรียนที่กำหนดไว้ ขาดสื่อและอุปกรณ์การสอนและไม่สามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนให้บรรลุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละบทเรียนได้

* กองวิจัยทางการศึกษา (2537) อ้างถึงใน กรมวิชาการ (2538) ได้จัดการประชุมกลุ่มเพื่อสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุม เกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 81 คน เป็นศึกษานิเทศก์ นักวิชาการศึกษา ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ได้ข้อสรุปว่า การชอบ สนใจ และต้องการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ขึ้นอยู่กับ เนื้อหาสาระที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ ผู้บริหารให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนที่มีความรู้ลึกซึ้ง มีความสามารถในการสอน บุคลิกภาพดี เน้นวิธีสอนที่มีการปฏิบัติกิจกรรม มีเทคนิคการสอนที่ดีในการสอน และผู้ปกครองที่เป็นแบบอย่างที่ดี และให้การสนับสนุนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การไม่ชอบไม่สนใจ และไม่อยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่มากเกินไป ยากเกินไป ข้ำซ้อน ผู้บริหารที่ไม่ให้การสนับสนุนและไม่เห็น

ความสำคัญ ผู้สอนที่ไม่มีความรู้ บุคลิกภาพไม่เหมาะสม ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่สมัครใจในการสอน ไม่มีความถนัด ไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอน ขาดเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ และผู้ปกครองที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ศรัทธา / ไม่เลื่อมใส เบื่อหน่ายในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ให้ความสำคัญกับวิชานี้

๕ อรุณศรี อนันตศิริชัย (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ ความคิดเห็นของครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาต่อลักษณะการจัดรายวิชาพระพุทธศาสนา ” กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย จำนวน 35 คน พบว่าครูผู้สอนทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย เห็นด้วยกับการจัดโครงสร้างหลักสูตรให้เรียนชั้นละ 1 หน่วยการเรียนรู้ หลักการสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยครูผู้สอนเห็นว่า ส่วนใหญ่มีความยากง่ายปานกลาง ในด้านการบรรจุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและกิจกรรมในระดับมาก ครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา คือ การไม่เห็นประโยชน์ / คุณค่า ขาดสิ่งเร้า / สิ่งจูงใจ ครูไม่ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ไม่ได้ใช้เนื้อหาในการเรียนต่อ และบรรยากาศในการเรียนไม่เหมาะสม และครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย คือ การขาดสิ่งเร้า / สิ่งจูงใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

วิทนี (Whitney : 1988) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ สภาพการสอนค่านิยมในโรงเรียนมัธยมศึกษา มลรัฐ เทนเนสซี ” มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการสอนค่านิยมในโรงเรียนมัธยมศึกษา มลรัฐ เทนเนสซี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ ครูสังคมศึกษาจำนวน 206 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 64 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ครูตระหนักถึงความสำคัญของการสอนค่านิยมอีกทั้งเห็นว่าโรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อค่านิยม และจริยธรรมของนักเรียน ครูส่วนใหญ่เห็นว่า การสอนค่านิยมไม่ควรเป็นหน้าที่เฉพาะของครอบครัวและวัด และรู้สึกว่าการสอนค่านิยมของนักเรียนคาดหวังให้โรงเรียนสอนค่านิยมแก่นักเรียน แต่ครูไม่มั่นใจว่านักเรียนต้องการให้ครูสอนค่านิยมหรือไม่ และระบุว่าโรงเรียนยังขาดการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เกี่ยวกับการจัดโปรแกรมการสอนค่านิยม ครูส่วนใหญ่มีความมั่นใจว่า

สามารถสอนค่านิยมได้ ครูจำนวนหนึ่งระบุว่าได้จัดเวลาสอนค่านิยมสอดแทรก ในการเรียน การสอนตามปกติ วิธีการสอนค่านิยมที่ครูนำมาใช้มากที่สุดได้แก่การอภิปราย ค่านิยมสำคัญ 3 ประการ ที่ครูเห็นว่ามีความสำคัญมากที่สุดและนำมาสอนได้แก่ความซื่อสัตย์ ความเคารพนับถือ บุคคลอื่นและความรับผิดชอบ

ซัดจานา (Sudjana : 1989) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ การประเมินปัญหาทางการเรียน การสอนหลัก Pancasila และศาสนาอิสลามในโรงเรียนมัธยมศึกษา เมืองบันดุง เขตชวาตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนหลัก Pancasila และ ศาสนาอิสลาม ต่อสภาพปัญหาการเรียนการสอน, สาเหตุของปัญหาและเสนอแนะแนวทางการ แก้ไข ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในเทศบาลนครบันดุง เขตชวาตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ครูผู้สอนจำนวน 128 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดย การหาค่าเฉลี่ยการจัดลำดับความสำคัญ และทดสอบ t-test ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ ประสบปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาเนื้อหาวิชา การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชา ในวิชา ศาสนาอิสลามเข้ากับหลัก Pancasila และการส่งเสริมให้เกิดทักษะความรู้ขั้นสูง ครูเห็นว่า ปัญหาที่พบมาก ยากแก่การแก้ไขที่สุดได้แก่ การทำวิจัยเพื่อพัฒนารายวิชา, การเขียนตำรา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน และการได้รับการ สนับสนุนจากโรงเรียน ครูเห็นว่า สาเหตุของปัญหาได้แก่ การขาดหลักสูตรที่เตรียมความพร้อม สำหรับครูในระดับมหาวิทยาลัย การขาดการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ ครูเสนอแนะ แนวทางการแก้ไข โดยควรจัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในด้านการจัดกิจกรรม เนื้อหาความรู้และควรจัดหาแหล่งที่ให้การสนับสนุนในการพัฒนาทักษะสำหรับครู

คอลลิน (Collin : 1991) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ การประเมินความรู้เกี่ยวกับศาสนา ของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเมินความรู้เกี่ยวกับศาสนาของ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของนักเรียนกับความรู้เกี่ยวกับ ศาสนา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ของโรงเรียน Terre Havte North Vigo High School จำนวน 7 ห้องเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบทดสอบความรู้ เกี่ยวกับศาสนา จำนวน 40 ข้อ วิเคราะห์ด้วยการหาค่า มัชฌิมเลขคณิต ส่วนการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของนักเรียนกับความรู้เกี่ยวกับศาสนา วิเคราะห์ด้วยการหาค่า t-test และ วิเคราะห์ความแปรปรวน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาในด้าน

วัฒนธรรมในระดับมากและมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในระดับน้อย พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับศาสนา ในด้านความคิดและความเชื่อ, ความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิล, ศาสนากับการปฏิบัติ กับ ระดับชั้น คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (GPA) และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนงานวิจัยที่ติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ครูส่วนใหญ่มีการจัดทำแผนการสอนล่วงหน้า โรงเรียนเตรียมความพร้อมสำหรับครูโดยจัดเตรียมเอกสารหลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้า ครูไม่สามารถสอนได้ทุกเนื้อหาเนื่องจากบางเนื้อหาลึกซึ้งเข้าใจยาก ครูนำวิธีสอนแบบใหม่ๆ มาใช้น้อยมาก ครูขาดเอกสารและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการสอน และขาดความรู้ในการสร้างเครื่องมือวัดผลการเรียน วิธีการที่ครูใช้ในการวัดและประเมินผล ได้แก่ การสอบโดยใช้ข้อสอบทั้งอัตนัย และปรนัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย